

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİNİN EBEVEYN
STRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ORTAK
EBEVEYNLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA EDİŞ

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİNİN EBEVEYN
STRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ORTAK
EBEVEYNLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS

**BÜŞRA EDİŞ
(2001330028)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Fatıma Tuba Yaylacı)**

İSTANBUL, 2023

18/01/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi 200133028 numaralı Büşra Ediş'in hazırladığı "Ebeveyn Zihinselleştirmesinin Ebeveyn Stresi Üzerindeki Etkisi: Ortak Ebeveynliğin Düzenleyici Rolü" konulu Yüksek Lisans Yeterlik tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18/01/2023 Çarşamba günü saat 14:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Fatma Tuba Yaylacı	Kabul
2. Doç. Dr. Melek Astar.....	Kabul
3. Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Güldal.....	Kabul
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Büşra Ediş

TEŞEKKÜR

Çevremdeki herkes bunda hemfikir olacaktır ki tez süreci benim için hiç de kolay olmadı. Tez sürecimin her aşamasında bilgi birikimi ile yoluma ışık tutan sevgili danışman hocam Fatıma Tuba Yaylacı'ya teşekkür ederim. Mesleğe ilk adımımı attığımda yolumun kesiştiği ve evim olan sevgili 3B Çocuk Akademisi'nin kurucusu Hüma Çobanoğlu'na çocuklara olan bakış açımına kattıkları ve veri toplama sürecindeki katkıları için teşekkür ederim. 3B Çocuk Akademisi'nde yollarımın kesiştiği tüm öğretmenlerim dahil olmak üzere bugüne gelmeme vesile olan tüm öğretmenlerime, ilk öğretmenlerim olan dayım ve yengeme teşekkür ederim. Akademik bilgiyi alana uyarlama şekliyle bende her zaman hayranlık uyandıran sevgili Oya Çanak'a destekleri için teşekkürler.

Her ümitsizliğe düştüğümde bana kaynaklarımı hatırlatan tüm sevgili dostlarıma, biricik kuzenim Melik'e teşekkürler...

Birlikte keşfettiğimiz bu dünyada desteklerini daima hissettiğim, aldığım kararlarda her zaman arkamda duran, bana şefkatle eşlik edip yolumda yoldaş olan, her ümitsizlik anımda "Zevkle koşan yorulmaz." diyerek yoluma ışık tutan sevgili annem, babama ve aileme teşekkür ederim. Yuvalarını benimle paylaşan sevgili teyzeme ve Birsen ablama beni yüreklendirdikleri, her çılgınlığıma katlandıkları için sonsuz teşekkürler.

Tezimi yazarken oluşturduğu eşsiz çalma listeleri ile bana bu yolculukta eşlik eden, her zaman yanımda olduğunu hissettiren sevgili Furkan'a tüm destekleri için teşekkür ederim.

Son olarak ve en özel teşekkürüm çocukluğumuzdan beri yaptığımız işin en doğrusunu ve en yükseğini yapmamızı öğütleyen sevgili anneanneme...

Büşra Ediş

EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİNİN EBEVEYN STRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ORTAK EBEVEYNLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Büşra Ediş

ÖZET

Mevcut çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin düzenleyici rolünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 0-6 yaş arası çocuğu olan 345 anne araőtirmaya katılmıştır. Verilerinin elde edilmesi amacıyla ebeveyn zihinselleştirmesinin ölçülmesinde Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği, ebeveyn stresinin ölçülmesi amacıyla Ebeveyn Stres İndeksi, ortak ebeveynliğin ölçülmesi için Ebeveyn İşbirliği Ölçeği, annelerin depresyon düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Beck Depresyon Envanteri kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formu, çalışmanın amacına yönelik olarak araőtirmacı tarafından oluşturulmuştur. Elde edilen verilerin düzenlenmesinin ardından Bağımsız Örneklem t Testi, Kruskal-Wallis ve Mann Whitney U Testi kullanılarak sosyo-demografik değişkenlere göre veriler analiz edilmiştir. Hipotezlerin test edilmesi amacıyla Korelasyon Analizi ve iki faktörlü kovaryans analizi (ANCOVA) kullanılmıştır. Bu doğrultuda ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba; ortak ebeveynlik değişkeni ise; düşük, orta ve yüksek düzeyde ortak ebeveynlik olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Elde edilen bulgulara göre annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde ebeveyn zihinselleştirmesi (zihinselleştirme öncesi modlar, çocuğun zihin durumları ile ilgili netlik, çocuğun zihinsel durumlarına karşı ilgi merak) ve ortak ebeveynlik düzeyinin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları ve ortak ebeveynlik arasındaki etkileşiminin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu sonuç ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutlarının ebeveyn stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular alan yazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler; Ebeveyn Zihinselleştirmesi,Ortak Ebeveynlik, Ebeveyn Stresi

THE EFFECT OF PARENTAL MENTALIZATION ON PARENTAL STRESS: CO-PARENTING AS A MODERATOR

Büşra Ediş

ABSTRACT

The aim of the current study is to examine the moderator role of co-parenting in the relationship between parental mentalization and parental stress in early childhood. For this purpose, 345 mothers with children aged 0-6 participated in the study. Parental Reflective Functioning Questionnaire was used to in order to measure parental mentalization, Parental Stress Index to measure parental stress, the Parenting Alliance Inventory to measure co-parenting, and the Beck Depression Inventory to measure mothers' depression level. Demographic Information Form was used to gain general information about participants. After data cleaning, socio-demographic data were analyzed using Independent Sample t Test, Kruskal-Wallis and Mann Whitney U Test. Correlation Analysis and two-factor analysis of covariance (ANCOVA) were used for hypotheses testing.

The sub-dimensions of parental mentalization are divided into two groups as low and high; co-parenting variable was divided into three groups as low, medium and high level co-parenting. According to the findings, it was found that parental mentalization -pre-mentalization modes, certainty about mental states, interest and curiosity in mental states- and co-parenting level had a significant main effect on parental stress in the analysis that is controlled for mothers' age and depression level.

Controlling for mothers' age and depression levels, the interaction between the sub-dimensions of parental mentalization and co-parenting did not have a significant effect on parental stress. This result shows that the effect of parental mentalization sub-dimensions on parenting stress does not differ according to co-parenting levels. The

findings obtained as a result of the research were discussed within the framework of the literature.

Keywords; Parental Mentalization, Co-Parenting, Parental Stress

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, erken çocukluk döneminde ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırmaya 345 anne katılmıştır. Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği, Ebeveyn Stres İndeksi, Ebeveyn İşbirliği Ölçeği ve Beck Depresyon Envanteri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ortak ebeveynliğin rolü uluslararası çalışmalarda yeni bir merak konusudur. Bu nedenle bu alanda yapılmış çalışmaların kısıtlı olması mevcut araştırmanın öneminin yanı sıra kısıtlılığına da neden olmuştur. Ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkiye odaklanan ülkemizde yapılmış ilk çalışma olması nedeniyle özgündür.

Veri toplama süreci boyunca yanımda olan bugüne kadar yolumun kesiştiği ve katkı sağlamak için ellerinden geleni yapan herkese ve süreç boyunca bana destek veren danışman hocama çok teşekkür ederim.

Aralık, 2022

Büşra Ediş

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ÖNSÖZ	ix
SEMBOLLER.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
1. ALAN YAZIN TARAMASI	2
1.1. EBEVEYN STRESİ.....	2
1.1.1. Ebeveyn Stresini Açıklayan Teori ve Kuramlar	3
1.1.1.1. Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli	5
1.1.1.2. Ebeveyn Stres Modeli.....	6
1.1.1. Covid-19 ve Değişen Dengeler	7
1.1.2. Ebeveyn Stresinin Gelişimsel Etkileri	10
1.2. ZİHİNSELLEŞTİRME	11
1.2.1. Ebeveyn Zihinselleştirmesi	12
1.2.1.1. Ebeveyn Yansıtıcı İşlevselliği	13
1.2.1.1.1. Zihinselleştirme Öncesi Modlar	15
1.2.1.1.2. Çocuğun Zihin Durumları ile İlgili Netlik	15
1.2.1.1.3. Çocuğun Zihinsel Durumlarına Karşı İlgi ve Merak.....	15
1.3. EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİ VE EBEVEYN STRESİ.....	16
1.4. ORTAK EBEVEYNLİK, EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİ VE EBEVEYN STRESİ.....	18
1.4.1. Aile Sistemleri Teorisi	18
1.4.2. Ortak Ebeveynlik	19
1.5. ÇALIŞMANIN AMACI	20
1.5.1. Çalışmanın Kavramsal Modeli.....	21
1.5.2. Çalışmanın Hipotezleri	21
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
2. YÖNTEM	22

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	22
2.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	22
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI.....	22
2.3.1. Veri Toplama Araçları.....	22
2.3.1.1. Demografik Bilgi Formu.....	23
2.3.1.1. Ebeveyn Stres İndeksi.....	23
2.3.1.2. Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği.....	24
2.3.1.3. Ebeveyn İş Birliği Ölçeği.....	24
2.3.1.1. Beck Depresyon Envanteri.....	25
2.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	27
3. BULGULAR.....	27
3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	27
3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLERE AİT TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	29
3.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERİN BİRBİRİ İLE İLİŞKİSİ.....	32
3.4. EBEVEYNLİK STRESİ İLE ANNELERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	33
3.5. BAĞIMSIZ ÖRNEKLEMLER İÇİN İKİ YÖNLÜ KOVARYANS ANALİZİ SONUÇLARI.....	36
3.5.1. Ebeveyn Zihinselleştirmesi ve Ebeveyn Stresi Arasındaki İlişkide Ortak Ebeveynliğin Düzenleyici Rolü.....	36
3.5.1.1. Zihinselleştirme Öncesi Mod ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması.....	37
3.5.1.2. Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması.....	38
3.5.1.1. Zihinsel Durumlara İlgi ve Merak ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması.....	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	41
4. TARTIŞMA.....	41
4.1. ORTAK EBEVEYNLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ.....	44
SONUÇ VE KLİNİK UYGULAMALAR.....	50
KAYNAKÇA.....	51
EKLER.....	62

SEMBOLLER

%	: Yüzdellik
k	: Madde Sayısı
n	: Kişi Sayısı
p	: Olasılık Değeri
r	: Korelasyon Katsayısı
R^2	: Belirlilik Katsayısı
U	: U İstatistiği
t	: T Testi
F	: F Testi
χ^2	: Ki-Kare Dağılımı
M_e	: Medyan
<	: Küçük
>	: Büyük
η^2	: Etki Büyüklüğü

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1 Katılımcıların Yaş Değişkenleri Açısından Betimleyici İstatistik Değerleri	28
Tablo 2 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları.....	29
Tablo 3 Araştırmada Kullanılan Ölçek Toplam Puanlarına Ait Betimsel İstatistik Değerleri	30
Tablo 4 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları	31
Tablo 5 Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Arasındaki Korelasyonel İlişki.....	33
Tablo 6 Ebeveyn Stresinin Yaş Grubu Kategorileri Açısından Bağımsız Örnek t Testi ile Karşılaştırılması	34
Tablo 7 Ebeveyn Stresinin Gelir Seviyesi Kategorileri ve Eğitim Durumu Kategorileri Açısından Kruskal-Wallis Testi ile Karşılaştırılması	35
Tablo 8 Ebeveyn Stresinin Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması	36
Tablo 9 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinselleştirme Öncesi Mod ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları	38
Tablo 10 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları	39
Tablo 11 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinsel Durumlar Hakkında İlgi Merak ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları	40

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1 Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli	5
Şekil 2 Ebeveyn Stres Modeli	7
Şekil 3 Çalışmanın Kavramsal Modeli	21

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
s.	Sayfa/sayfalar
vd.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
vb.	ve benzeri
EYİ	Ebeveyn Yansıtıcı İşlevselliği
EİDÖ	Ebeveyn İçsel Düşünme Ölçeği
ZÖM	Zihinselleştirme Öncesi Modlar
ZHK	Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik
ZİM	Zihinsel Durumlara Karşı İlgi ve Merak

GİRİŞ

Güncel literatürde ebeveynin bakım verme kapasitesine odaklanan çalışmalar çoğunlukla ebeveynin zihinselleştirmesi ile ebeveyn duyarlılığı üzerine yoğunlaşmıştır. Annenin, çocuğun zihinsel durumundaki değişikliklere ilişkin gözlemleri ve bunları temsil etmesi, hassas bakım vermenin temelinde yer almaktadır (Slade, 2005). Yüksek zihinselleştirme kapasitesine sahip olan ebeveynler kendi zihinlerini çocuklarınınkinden ayırabilmekte (Slade vd., 2005) ve böylece çocuğun zorlu davranışlarını daha anlaşılır olarak değerlendirerek daha az stres deneyimlemektedir (McMahon ve Meins, 2012). Pandemi döneminde ebeveynlerin destek sistemlerinin azalması nedeniyle ebeveynlerin deneyimledikleri (ebeveyn olmaya dair olan) stres oldukça artmıştır. Yapılan araştırmalar ebeveyn stresine karşı ebeveyn zihinselleştirmesinin koruyucu bir faktör olarak karşımıza çıktığını göstermektedir (Dollberg vd., 2021).

Ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkide önemli olan diğer bir faktör annenin algıladığı destektir. Ortak ebeveynlik partnerlerinin desteği ve kabulü anlamına geleceği için ebeveynlik stresini azaltıcı bir faktör olarak karşımıza çıkması öngörülmektedir. Türkiye’de alan yazına bakıldığında ebeveyn stresi üzerine yapılan çalışmaların farklı gelişim gösteren çocuklar üzerinde çalışıldığı görülmektedir (Erdem, 2022; Ertaş, 2020; Çiftçi, 2020). Bu nedenle Türkiye’de yapılacak olan bu çalışma normal popülasyonda ebeveynlerin deneyimledikleri stresi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın diğer bir özgün yanı ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveynlik stresi arasındaki ilişkiyi gösterecek olmasıdır. Toplumsal kayıpların ve stresin yüksek olduğu dönemlerde ortak ebeveynliğin sürece katkısını gösterecek olması araştırmanın alan yazına katkılarından biri olacaktır.

Bu araştırmada ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn stresi üzerindeki etkisi ve ortak ebeveynliğin bu ilişkideki rolü incelenecektir. Araştırmanın örneklemini 0-6 yaş çocuğu olan anneler oluşturmaktadır. Araştırma soruları ve hipotezler alanyazın taramasının son bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALAN YAZIN TARAMASI

1.1. EBEVEYN STRESİ

Selye (1956) stres kavramını kişinin çevreye uyum sağlama sürecinde deneyimlediği fizyolojik bir tepki olarak tanımlamaktadır. Alışılan çevre koşulları değiştiğinde organizma bu koşullara uyum sağlamak için bir dizi aşamadan geçer. Selye (1973)'nin Genel Adaptasyon Sendromu olarak isimlendirdiği modelde stresin bir dizi aşamadan oluştuğu vurgulanmaktadır. Selye bu aşamaların stres sürecinin başlangıcı olan alarm tepkisi, stres sürecine uyum, organizmanın kendini korumaya yönelik verdiği tepki olan direnç aşaması ve sürekli maruz kalınan stres nedeniyle tükenme aşamalarından oluştuğunu belirtmektedir. Selye'nin modelinin sadece fizyolojik tepkiyi içermesi nedeniyle bilişsel modeli de içine alan yeni bir model Folkman ve Lazarus (1980) tarafından geliştirilmiştir. Genel Stres Modeli olarak adlandırılan bu modelde stres kişi ve çevrenin etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu etkileşim sürecinde önemli olan kişinin olayları stres kaynağı olarak algılaması ve değerlendirmesidir.

Stres üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların üç alanda yoğunlaştığı gözlenmektedir. Bunlar; ilk çocuğun doğumu ve boşanma gibi kısa zamanda büyük davranış değişiklikleri gerektiren yaşam olayları, kronik hastalık ya da ebeveynlik ile ilgili problemler gibi uzun süreli ve yeniden düzenleme gerektiren kronik stres ve trafik, aniden gelen beklenmedik bir misafir gibi küçük davranışsal düzenlemeler gerektiren günlük stres kaynaklarıdır (Thoits, 1995). Ebeveyn olmanın beraberinde getirdiği yeni roller, sorumluluklar önemli bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn stresi kavramsal olarak incelendiğinde ebeveynlerin deneyimlediği diğer streslerden (finansal zorluklar, iş stresi, sevilen birinin kaybı) farklı ancak bu stres kaynakları ile yakından ilişkilidir (Holly vd., 2019).

Abidin (1990) ebeveyn stresini anne ve baba olmanın beraberinde getirdiği taleplerle başa çıkmak için verilen bir tepki olarak tanımlamaktadır. Bu talepleri karşılamak için ebeveynin kaynaklarının yetersiz olduğu algılandığında deneyimlenen ebeveyn stresi artmaktadır. Bu öznel değerlendirme süreci sıklıkla ebeveynlik rolü sırasında yaşanmaktadır. Ebeveynliğin beraberinde getirdiği talepler çocuğun ihtiyaçlarını (örneğin, hayatta kalma, duygusal ve sosyal ihtiyaçlar, vb.) karşılamayı içerirken bunların dışında şefkat, duyguları anlama ve kontrol etme gibi psikolojik talepleri de içerir. Kaynaklar ise gelir, ebeveynlik bilgisi, ebeveyn yetkinliği ve diğerlerinden gelen desteği içerir (Deater-Deckard ve Scarr, 1996). Talepler ya da kaynaklar ne olursa olsun ebeveynlik stresi tüm ebeveynlerin farklı düzeylerde yaşadığı evrensel bir kavramdır (Daeter-Deckard, 1998). Her ebeveynin algılanan ebeveynlik deneyimi farklıdır ve ebeveynlik stresi bundan etkilenmektedir. (Deater-Deckard, 2004). Ebeveynin rolüne ilişkin algısı ne kadar zorluk içerirse, stres düzeyi de o kadar yükselmektedir (Dunning ve Giallo, 2012).

1.1.1. Ebeveyn Stresini Açıklayan Teori ve Kuramlar

Ebeveyn stresini açıklayan teorilerin ortak özelliği ebeveyn rolünün beraberinde getirdiği talepler ve bu talepleri karşılamak için mevcut kaynaklara erişim arasında denge kurma üzerinedir. Diğer stres modelleri ile paralel şekilde talepler ve kaynaklar arasındaki bu denge stresi açıklayan teorilerin temelinde yer almaktadır (Lazarus, 1993). Ebeveynliğin gündelik zorlukları, ciddi zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları, boşanma, ani gelir kaybı gibi stres faktörleri de ebeveynlik stresine katkıda bulunmaktadır. (Creasey ve Jarvis,1994; Creasey ve Reese, 1996).

Ebeveyn stresine neden olan faktörleri değerlendirmek için birçok yaklaşım bulunmaktadır (Abidin,1992; Belsky,1984). Daeter-Deckard (2004) ebeveynlik stresini iki yaklaşım ile adlandırmıştır. Bu yaklaşımlardan biri “Günlük Güçlükler Teorisi” diğeri “Ebeveyn-Çocuk İlişkileri Teorisi (P-C-R)” dir. “Günlük Güçlükler Teorisi” günlük yaşamda strese neden olan faktörlere (örn; çocuğun küçük yaramazlıkları, iş-aile çatışması) odaklanırken, Ebeveyn-Çocuk İlişkileri Teorisi anne-baba-çocuk ilişkisine odaklanmaktadır. Bu iki yaklaşım da ebeveyn stresinin nedenlerini ve etkilerini açıklaması yönünden tamamlayıcı niteliktedir (Deater-Deckard, 1998).

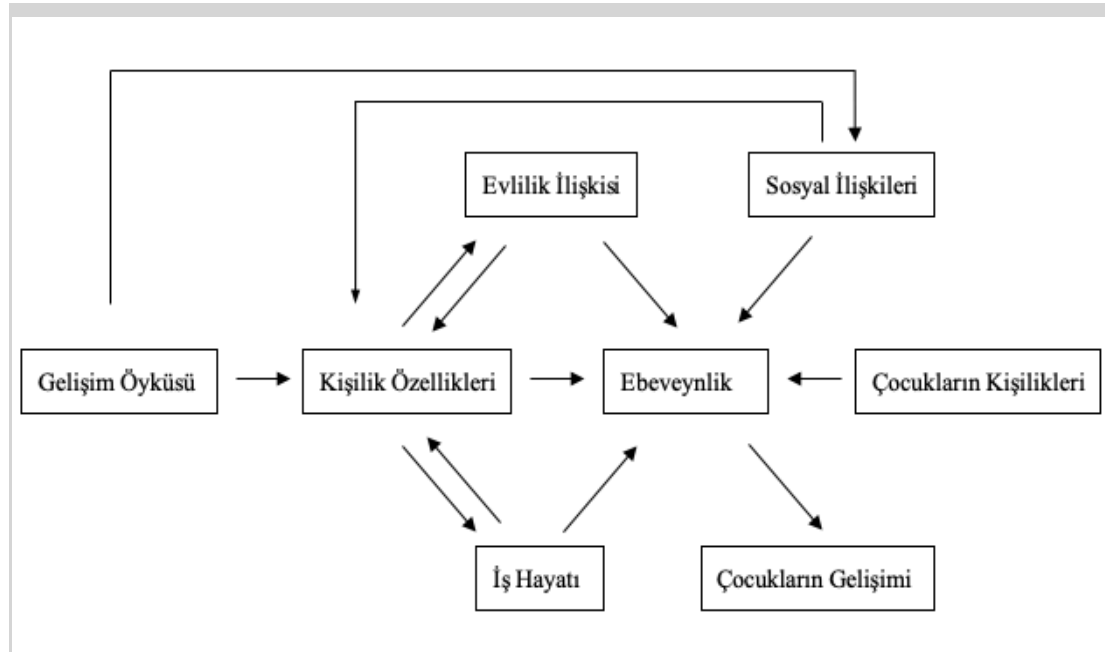
Ebeveyn Çocuk İlişkisi Teorisi'ne göre ebeveyn stres teorilerinde temel 3 bileşenden söz edildiğini söylemek mümkündür. İlk bileşen ebeveyn kaynaklı stres faktörüdür ki bu anne ve babanın yaşadığı kaygı veya depresyon nedeniyle ortaya çıkmaktadır. İkinci bileşen çocuk kaynaklı stres faktörüdür. Bu da çocuğun davranış problemleri ile açıklanmaktadır. Üçüncü bileşen ise ebeveyn-çocuk ilişkisi kaynaklı stres faktörüdür. Bu da ilişkide yaşanan çatışmalar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ebeveyn Çocuk İlişkisi Teorisi ebeveyn, çocuk ve ebeveyn-çocuk ilişkisi arasında çift yönlü bir ilişkinin bulunduğunu vurgular. Örneğin, ebeveynin psikolojik sağlık sorunu (örneğin depresyon) olumsuz ebeveynliğe neden olabilir ve bu ebeveyn stresini artırabilir. Ayrıca çocukların davranışsal ve duygusal sorunları da ebeveyn stresini artırabilir. (Deater-Deckard, 1998). Bahsedilen üç alanda ortaya çıkan stres birbirini etkileyerek ebeveynlik kalitesinin azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ebeveyn stresinin, ebeveynlik ve bunun çocuktaki sonuçları üzerinde etkileri ancak dinamik ve çok değişkenli modeller sonucunda açıklanabilir (Abidin, 1990).

Ebeveynlik stresi üzerine yapılan araştırmaların birçoğunda çocuk hastalıkları veya ekonomik zorluklar gibi yaşam olaylarına odaklanılmaktadır (Webster-Stratton, 1990). Ayrıca bu araştırmalarda sıklıkla klinik örneklemelerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak ebeveynlik stresini her ebeveyn belirli ölçülerde deneyimlemektedir. Bu nedenle ebeveyn stresi klinik örneklemelerde olduğu gibi normal ya da anormal ayrımının yapılmasının dışında günlük olarak ortaya çıkan hayatın içindeki yaşantılardan da etkilenmektedir. İşte bu Günlük Güçlükler Teorisi'ni Ebeveyn Çocuk İlişkisi Teorisi'nden ayırmaktadır. Günlük Güçlükler Teorisi günlük yaşamda karşılaşılan zorluklar genellikle önemli düzeyde stres üretmese de bu küçük stresli olayların birikmesi sonucunda ebeveynlikte zorlanmalar oluşabildiğini vurgulamaktadır (Crnic ve Low, 2002). Bu nedenle ebeveynlik stresinin sadece psikolojik zorlanmaların ya da patolojinin bir sonucu olarak ortaya çıkmadığını göstermektedir (Deater-Deckard, 2004). Ayrıca ebeveynlik stresinin tüm ebeveynlerin yaşadığı günlük sıkıntıdan ayırt edilmesi gerekmektedir. Wheaton (1996), günlük süreçlerin ebeveynlik stresini etkileyebilmesi için ebeveynin ebeveynlik rolüne karşı bir tehdit oluşturması gerektiğini vurgular.

Literatür incelendiğinde ebeveyn stresini açıklamaya yönelik öne çıkan iki teori (Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli ve Ebeveyn Stres Modeli) olduğu görülmektedir (Abidin, 1992; Belsky, 1984). Bu teoriler ebeveyn stresinin doğası, nedenleri ve sonuçları hakkında alternatif ve tamamlayıcı bakış açılarıdır (Deater-Deckard, 1998).

1.1.1.1. Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli

Belsky'nin (1984) Süreç Modeli, daha önce bahsedilen ebeveyn stresinin P-C-R modellerinden biridir. Bu modele göre ebeveynlik; çocuğun kişiliğinden, ebeveynin kişilik özelliklerinden doğrudan; ebeveynin sosyal ilişkilerinden, iş yaşantılarından, evlilik ilişkisinden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Ebeveynlerin gelişimsel öyküleri, evlilik ilişkileri ve sosyal ilişkileri kişilik özelliklerine etki ederek ebeveynliği dolaylı olarak etkilemektedir. Ebeveynliği etkileyen tüm bu faktörler aynı zamanda ebeveynlerin kendi psikolojik sağlıkları ile de ilişkilidir. Bu da çocukların gelişimlerine etki etmektedir (Belsky, 1984). Bu model ebeveyn davranışlarını anlamaya yönelik bilgi verse de ebeveynleri düşünen, plan yapan bireyler olarak yansıtmamaktadır (Abidin, 2012).

Şekil 1 Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli

1.1.1.2. Ebeveyn Stres Modeli

Abidin (2012), Belsky'nin Süreç Modeli'ni geliştirerek birçok faktörden etkilenen ebeveynlik davranışlarını ve ebeveynlik stresinin nedenlerini anlamaya çalışmıştır. 1978'de Abidin ve Burke tarafından ebeveyn stresinin dinamik ve çok boyutlu nedenlerinin açıklanması amacıyla Ebeveyn Stres Modeli (Parent Stres Model) geliştirilmiştir.

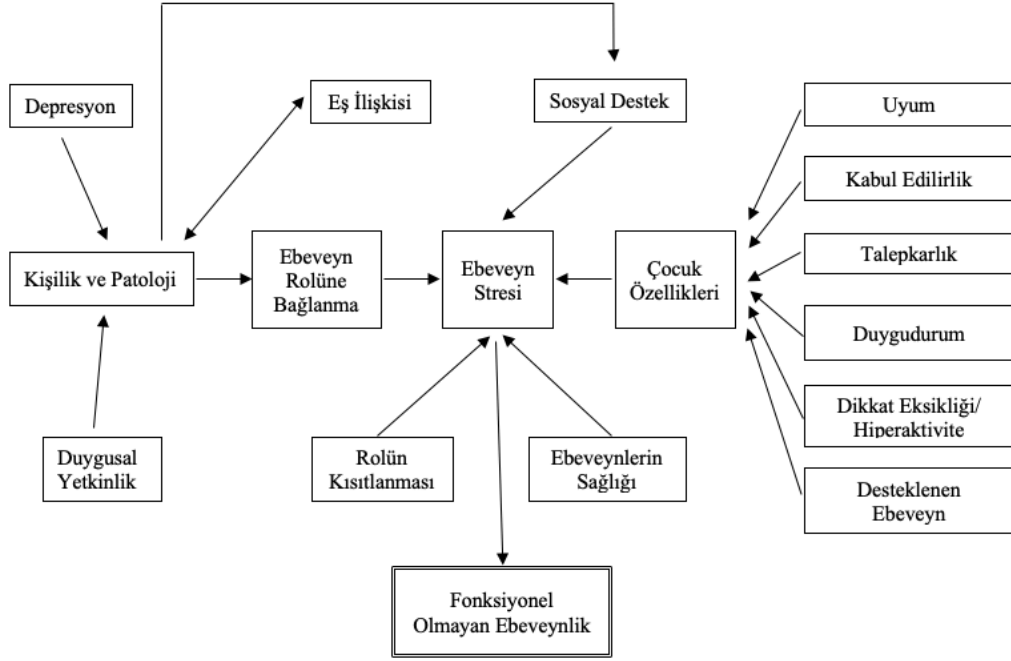
Ebeveyn stres modeline göre sosyal destek, ebeveyn sağlığı, ebeveynin rolüne bağlanması ve rol kısıtlamaları ve çocuğun özellikleri ebeveyn stresini doğrudan etkileyen değişkenlerdir. Çocuk özelliklerini oluşturan uyum, kabul edilebilirlik, talepkarlık, duygudurum, dikkat eksikliği ve hiperaktivite ile ebeveynin çocuk tarafından desteklenmesi ebeveyn stresini dolaylı olarak etkilemektedir. Ebeveynin duygusal yetkinliği ve depresyon düzeyi kişilik ve psikopatolojiyi etkileyerek ebeveynlik stresini dolaylı olarak etkilemektedir. Modele bakıldığında eş ilişkisi ve ebeveynin kişilik ve psikopatolojisi birbirini karşılıklı olarak etkileyerek ebeveyn stresine katkıda bulunmaktadır. Birçok durumun sonucu olarak ortaya çıkan ebeveynlik stresi ise işlevsel olmayan anne ve baba davranışlarının en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır (Abidin, 1992).

Anne veya babanın ebeveyn rolü nedeniyle kişisel özgürlüğünün kısıtlanması, sosyal destek kaynaklarının az olması ve sağlık problemleri yaşaması da ebeveynlerin stres düzeylerinin artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte çocuk kaynaklı faktörler (bazı davranış problemlerini olması, hayatındaki değişikliklere uyum sağlamada zorlanması), ebeveyn-çocuk ilişkisinde anne veya babanın desteklenmemesi, çocuğun talepkar ve olumsuz duygudurumuna sahip olması, ayrıca çocuğun sahip olduğu fiziksel, duygusal ve entelektüel özelliklerin ebeveynin beklentilerini karşılamaması ebeveyn stres düzeyinin artmasına yol açmaktadır (Abidin, 2012).

Abidin tarafından ortaya konulan model ebeveyn stresini açıklarken ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimin etkileri, çocuğun ebeveynleri zorlayan özellikleri ve ebeveynlikten kaynaklanan stres düzeyinin ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır (Çekiç ve Hamamcı, 2018).

Ebeveyn Özellikleri
Kişilik ve Patoloji

Çocuk Özellikleri
Kişilik ve Patoloji

Şekil 2 Ebeveyn Stres Modeli

Ebeveyn stres teorilerinde de görüldüğü gibi başlangıçta ebeveynlik stresinin ebeveynlik rolünün beraberinde getirdiği taleplerle ilişkili olan çocuk ve ebeveyn özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Ancak ebeveynlik stresinin tek bir faktörden oluştuğu görüşünün yerine ebeveynliğin talepleri, ebeveynin iyi oluşu, ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi ve çocuğun uyumu gibi faktörlerden oluşan karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (Deater-Deckard, 1998).

1.1.1. Covid-19 ve Değişen Dengeler

Covid-19 pandemisinin beraberinde getirdiği olumsuz koşullar herkesin hayatında önemli değişiklikler meydana gelmesine neden olmuştur. Sokağa çıkma yasakları, zorunlu karantina önlemleri, izolasyon ve okulların, üniversitelerin, iş yerlerinin kapatılması gibi alınan birçok önlem günlük yaşam üzerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Yapılan araştırmalar pandemi döneminde insanların kaygı bozuklukları, depresyon (Liu vd., 2020; Özdin vd., 2020), uyku problemleri (Huang ve Zhao, 2020)

ve tükenmişlik (Barello vd., 2020) gibi çeşitli psikolojik zorlanmalar yaşadıklarını göstermektedir. Yapılan araştırmalarda Covid-19 pandemisi sırasında kadınlar arasındaki kaygı ve stres oranının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kamal ve Othman, 2020; Moccia vd., 2020).

Bu süreçte salgının olumsuz yükünü en çok hissedenlerden biri de çocuğu olan aileler olmuştur. Covid-19 pandemisi aile sisteminin dışından kaynaklanan bir stres etkeni olmasına rağmen hastalıkla ilgili yaşam koşullarındaki değişiklikler göz önüne alındığında birçok ebeveyn ve çocuk için stres etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Brown vd., 2020). Okulların kapatılması, uzaktan ya da hibrit çalışma düzenine geçilmesi, gelecek ile ilgili belirsizliklerin artması ebeveynlerin iş ve çocuk bakımını dengelemek için daha fazla mücadele etmesine neden olmuştur. Pandemi süreci boyunca- özellikle de karantina ve kapanma dönemlerinde- ebeveynler bakıcı, anneanne, dede gibi bakım konusundaki desteklerinden uzak kalmış, ebeveynlerin üzerindeki bakım yükü artmıştır.

Pandemi döneminde çocuklarının etrafında onlara ev ödevlerinde yardımcı olan, eğitimlerini takip eden; yeni yürümeye başlayan ve okul öncesi çocukları için olumlu gelişmeleri ve yeni öğrenme deneyimlerini teşvik eden kişi olmaları nedeniyle ebeveynlerin eğitici rolü daha da önemli hale gelmiştir (Wang vd., 2020). Birçok ebeveyn evden çalışmaya devam ederken çocuklarının bakım ihtiyaçlarını karşılama ve eğitimleri ile ilgilenme konusunda birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu tür zorlanmalar kişisel kaynakları ve baş etme becerisini tüketerek ebeveyn tükenmişliğinin artmasına neden olmaktadır. Japonya'da yapılan bir araştırmada, Covid-19 nedeniyle okulların kapatılması sonucunda ebeveynlerin stres düzeylerinin önemli ölçüde arttığı bulunmuştur (Hiraoka ve Tomoda, 2020).

Prikhidko ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir araştırmaya göre Covid-19 ile ilgili kaygı ve endişelerin depresyon ve ebeveyn tükenmişliği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, sosyal mesafe nedeniyle ebeveynlerin bireysel ve çevresel, sosyal destek kaynaklarından yoksun kalması ve ekonomik durumlardaki olumsuz değişiklikler ailelerin daha fazla finansal zorlanma yaşamasına neden olmuştur (Wu ve Xu, 2020). Ebeveynlik stresinin ebeveyn olmanın beraberinde getirdiği talepler ile ilişkili olduğu düşünüldüğünde Covid-19 pandemisi nedeniyle artan taleplerin

ebeveyn stresini arttırdığı söylenebilir. Nitekim yapılan araştırmalar da bunu destekler niteliktedir ve Covid-19'un algılanan etkisinin artan ebeveynlik stresi ve buna bağlı olarak sert ebeveynlik riskinin artmasıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Chung vd., 2020).

Spinelli ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir araştırmada karantinanın beraberinde getirdiği algılanan zorluğun hem ebeveynlerin hem de çocukların iyi oluşları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan araştırmalar Covid-19 pandemisi nedeniyle anne ve babaların artan ebeveynlik stresinin bir sonucu olarak karşımıza çıkan fiziksel veya sözlü istismar ve ihmale karşı çocuğun daha savunmasız olduğunu göstermektedir (Sahithya vd., 2020). Yüksek stres ve bununla birlikte ortaya çıkan kaygı ve depresif belirtileri olan ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarına daha az duyarlı oldukları bulunmuştur. Bu durum çocuk istismarı potansiyelinin güçlü bir göstergesidir (McPherson vd., 2008). 18 yaşından küçük çocuğu olan 182 ebeveynin (9 erkek, 164 kadın) katıldığı bir araştırmada Covid-19 pandemisinde ebeveynlerin algıladığı stres ve çocuk istismarı potansiyeli arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre COVID-19 ile ilgili daha fazla stresör, ailenin mali yardım alıyor durumda olması ve yüksek kaygı ve depresif belirtiler, daha yüksek çocuk istismarı riski ile ilişkili bulunmuştur (Brown vd., 2020).

Covid-19 pandemisinde küçük çocuğu olan annelerin psikolojik olarak daha olumsuz etkilendiklerini gösteren çalışmalar mevcuttur. Örneğin Kanada'da 641 anne ile yapılan bir araştırmada çocuklarının yaşlarına göre anneler 3 gruba (0-18 ay, 18 ay-4 yaş ve 5-8 yaş) ayrılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre 0-18 ay çocuğa sahip annelerin kaygı ve depresyon düzeylerinin diğer gruplara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Cameron vd., 2020).

Literatür incelendiğinde Covid-19 pandemisinin ruh sağlığına etkisi üzerine yapılan araştırmalarda kadınların daha fazla çatışma, stres ve kaygı yaşadıkları bulunmuştur (Gerhold, 2020). Türkiye'de Tarsuslu ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir araştırmada annelerin ebeveyn-çocuk ilişkisinde babalarla kıyaslandığında anlamlı olarak daha fazla çatışma yaşadığı bulunmuştur. Bu Yaylacı (2019) tarafından yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar ile benzer şekildedir.

1.1.2. Ebeveyn Stresinin Gelişimsel Etkileri

Ebeveyn stresinin belirleyicileri, ebeveyn stresinin ebeveyn-çocuk ilişkilerine yansımaları ve bunun çocuk gelişimine etkileri önemli bir araştırma alanıdır (Abidin, 1990). Stresin yetişkin ve çocuk iyi oluşu üzerine etkileri yıllardır araştırılmaktadır. Yapılan araştırmalar stresli olaylar deneyimleyen insanların daha fazla depresyon, zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları ile karşılaştıklarını göstermektedir. (Goodyer, 1990). Örneğin; Farmer ve Lee (2011) tarafından yapılan bir araştırma ebeveyn stresinin annenin depresyonunu ve ebeveyn-çocuk etkileşimini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Ebeveynlik stresi ebeveynlik davranışlarını ve çocuk gelişimini yaşamın diğer alanlarında deneyimlenen strese göre daha fazla etkilemektedir (Creasey ve Reese, 1996).

Literatür incelendiğinde ebeveyn stresi ile ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun örneklemini özel gereksinimi, kronik sağlık sorunları ya da davranış problemleri olan çocukların ailelerinin oluşturduğu görülmektedir (McPherson vd., 2009; Pisterman vd., 1992; Tahmassian vd., 2011). Williford, Calkins ve Keane (2007) yaptıkları bir araştırmada dışsallaştırılmış davranış problemi olan çocukların, annelerinin deneyimlediği ebeveynlik stresinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir araştırmada otizmli çocuğa sahip olan anne ve babaların yüksek düzeyde ebeveynlik stresine sahip olduğu ortaya konmuştur. Aynı araştırmada, annelerin babalara göre daha fazla ebeveynlik stresi yaşadıkları sonucu elde edilmiştir (Dabrowska ve Pisula, 2010). Aralarında kronik hastalıkları olan bir grup çocuğun gelişiminin izlendiği boylamsal bir çalışmada ebeveynlik stresinin çocukların dört yaşındaki duygusal ve davranışsal sorunlarının en güçlü yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Goldberg vd., 1997).

Ebeveynlik stresi olumsuz ebeveynlik ile bağlantılıdır (Guajardo vd., 2009). Araştırmalar, yüksek stres düzeyine sahip ebeveynlerin, daha fazla sertlik, daha az destekleyicilik, daha az duyarlılık ve daha az ebeveyn sıcaklığı gibi yıkıcı ebeveynlik uygulamaları sergilemeye daha yatkın olduklarını göstermektedir (Abidin, 1992; Anthony vd., 2005; Belsky, 1984; Neece vd., 2012; Yavuz vd., 2016). Ayrıca bu ebeveynler, çocuklarıyla yakınlık ve olumlu etkileşimden yoksundurlar (Crnic vd., 2005; Deater-Deckard, 1998).

Ebeveynlik stresinin çocuklar üzerindeki gelişimsel sonuçları ebeveynlik ve mizaç arasındaki uyuma bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin; belirli mizaç özelliklerine sahip çocuklar ebeveynlik stresine daha duyarlı olarak duygu düzenleme ya da düzenleyememe göstereceklerdir (Belsky, 2005). Korkulu mizaca sahip bir çocuk ebeveyn stresi gibi çevresel stres faktörlerine karşı daha duyarlı olacağı için duygu düzenleme konusunda zorluklar yaşayabilir (Blair, 2002). Yapılan bir araştırmada ebeveynlik stresinin çocuklarda duygu düzenleme bozukluğu ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Guajardo vd., 2009).

Ebeveynlik stresi pek çok faktörden etkilendiği gibi ebeveynlik stresine katkıda bulunan birçok değişken de mevcuttur. Sonuç olarak ebeveynliğin beraberinde getirdiği talepleri yönetmede karşılaşılan zorlukların ebeveyn ve çocuk için olumsuz sonuçlara yol açabileceği göz önünde bulundurulduğunda ebeveyn stresine katkıda bulunan faktörlerin açıklanması oldukça önemlidir (Nijssens vd., 2018). Peki çocuklarının duygu düşüncelerini anlayabilen, çocuklarını kendilerinden ayrı bir birey olarak gören ebeveynler ebeveyn stresini aynı oranda mı deneyimlerler? Bağlanma teorisi incelendiğinde ebeveynliğe geçiş ve ebeveynlik stresi ile başa çıkma kapasitesinin anlaşılması için ebeveyn zihinselleştirmesinin rolüne dikkat çekilmektedir (Nijssens vd., 2018).

1.2. ZİHİNSELLEŞTİRME

Zihinselleştirme ya da *yansıtıcı işlev* başkalarının zihnini akılda tutma kapasitesidir (Luyten vd., 2017). Zihinselleştirme, kişinin diğerlerini ve kendisini anlaşılır ve öngörülebilir kılmasına yardımcı olduğu için insanların sosyal dünyada var olma yeteneklerinin önemli bir parçasıdır. Bu nedenle zihinselleştirme başkalarına içeriden, kendine dışarıdan bakabilme kapasitesidir (Bateman ve Fonagy, 2019). Birçok psikolojik bozukluk bireyin bu kapasitesinde yıkıma yol açabilir. Otizm ve psikoz, zihinselleştirme kapasitesinde kalıcı yıkımlar ile karakterize olurken, yeme bozukluğu ve depresyon, zihinselleştirmede daha az bozulma sonucu ortaya çıkmaktadır (Luyten vd., 2017).

Tüm yetişkinler insanların davranışlarının kendi iç durumları tarafından nasıl yönetildiğini anlama kapasitesine sahiptir. Başkalarının ne düşündüğünü ya da ne

hissettiğini hayal edebilirler. Ancak bununla birlikte insanların başkalarının davranışlarını anlamlandırmaya çalışırken bu kapasiteyi ne düzeyde kullandıkları konusunda bireysel farklılıklar mevcuttur (Zeegers vd., 2017). Epley ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan bir araştırma yetişkinlerinin başkalarının zihinsel durumlarını anlama düzeyinin otomatik olmayan görece bilinçli bir çaba gerektiren bir süreç olduğunu göstermiştir.

Zihinselleştirme kapasitesinin gelişimindeki bireysel farklılıkları araştıran çalışmalar bunun ilk olarak bağlanma ilişkileri bağlamında geliştiğini göstermektedir. Araştırmalar zihinselleştirme kapasitesinin erken çocukluk döneminde güvenli bağlanma ilişkisi kapsamında geliştiğini göstermektedir. Böylece bireylerde duygu düzenleme ve öz kontrol becerilerini geliştirmektedir. Ebeveynin kendi zihinselleştirme kapasitesi bu becerinin erken dönemde bebeklerde zihinselleştirmenin gelişmesinde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koyulmuştur. Ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin bebekte yansıtıcı işlevselliğin gelişmesini arttırdığı düşünülmektedir (Slade, 2005). Bu gelişimsel etkiler ebeveyn zihinselleştirmesine karşı artan bir merakı beraberinde getirmiştir.

1.2.1. Ebeveyn Zihinselleştirmesi

Ebeveyn zihinselleştirmesi ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını duygular, düşünceler, arzular ve niyetler gibi zihinsel durumlar kullanarak yorumlama kapasitesidir. Bu sayede ebeveyn zihinselleştirmesi ebeveynin bebeğin davranışlarını anlamlandırmasına ve bu davranışların çocuğun içsel sinyalleri ile ilişkili olduğunu anlamasına olanak sağlar (Slade, 2005). Düşük ebeveyn zihinselleştirmesi iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır: bebeğin zihinsel dünyasının farkında olmama ya da görmezden gelme ve bebeğin içsel dünyasını yanlış yorumlama (Fonagy ve Sharp, 2008; Meins vd., 2001).

Zihinselleştirmenin biçimleri üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda genişleyerek üç kavramın geliştirilmesine yol açmıştır: ebeveyn zihin yönelimliliği (parental mind-mindedness), ebeveyn içgörüsü (parental insightfulness) ve ebeveynin yansıtıcı işlevselliği (parental reflective functioning) (Zeegers vd., 2017).

Ebeveyn zihinselleştirmesinin bu üç kavram ile işevuruk tanımı yapılmıştır. Ebeveyn zihin yönelimliliği, ebeveynlerin çocuklarına “zihinsel ajanlar” olarak yaklaşma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Meins vd., 2001). Ebeveyn içgörüsü ise hassas davranışın altında yatan içsel süreçlere odaklanır (Oppenheim vd., 2002). Ebeveyn yansıtıcı işlevselliği ise, ebeveynin içsel zihinsel durumları dahil ederek çocuklarının iç dünyasını temsil etme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Slade, 2005).

Ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin ebeveyn zihinselleştirmesinin ilişkiye özgü bir yanı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Sharp ve Fonagy, 2008). Yapılan araştırmalar bu iki kavramın (ebeveyn yansıtıcı işlevselliği ve ebeveyn zihinselleştirmesi) ilişkili ancak birbirinden ayrı olduğunu göstermektedir. Bu çalışma ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn yansıtıcı işlevselliği olarak işevuruk tanımı yapılan boyutu ele almaktadır. Bu nedenle mevcut çalışmada iki kavram birbiri yerine kullanılabilir.

1.2.1.1. Ebeveyn Yansıtıcı İşlevselliği

Ebeveyn yansıtıcı işlevselliği (EYİ) ebeveynlerin çocuklarında ve kendilerinde devam eden psikolojik süreçleri yansıtma yeteneği olarak tanımlanır. Bu sayede EYİ ebeveynin çocuğun davranışlarını anlamlandırmasına ve bunun çocuğun içsel sinyalleri ile ilişkili olduğunu anlamasına olanak sağlar (Slade, 2005). Bu kapasite bireyin hem kendini hem de diğerlerinin zihinsel durumlarını algılamalarına yardımcı olarak onları anlaşılabilir ve tahmin edilebilir bir hale getirmektedir (Luyten vd., 2017).

Zihinselleştirme kapasitesi yüksek bir anne çocuğun eylemlerinin altında yatan zihinsel süreçleri kendi içsel süreçlerinden ayırıştırılabilir. Annenin kendi zihninde çocuğunun duyguları, arzuları ve niyetleri olan temsilini tutması çocuğun bu temsilin yardımıyla kendi içsel süreçlerini keşfetmesine olanak tanır. Bu durum çocuk gelişiminin farklı aşamalarında farklı şekillerde ortaya çıkar (Slade, 2005).

Ebeveyn ve bebek arasında ortaya çıkan ilişki özel bir ilişkidir çünkü bebekten gelen sözel olmayan sinyaller -ebeveynin bebeği düzenlemedeki rolü nedeniyle- ebeveynin yansıtıcı becerileri için birçok talebi içinde barındırır (Fonagy vd., 2016).

Anne-çocuk ilişkisinde annenin çocuğunun zihinsel durumlarındaki gözlemleri ve bunları jest ve mimiklerine yansıtarak daha sonra sözcüklerle ve oyunda temsil etmesi hassas bakım vermenin temelinde yer alır. (Slade, 2005). EYİ'deki bozukluklar çocuğun zihnini yeterince "okumada" sorunlara yol açar ve bu da ebeveyn bakım verme davranışının kalitesini olumsuz etkiler (Rostad ve Whitaker, 2016). Bu nedenle zihinsel durumların belirsizliğini tanımak ve çocuğun iç dünyasına ilgi ve merak göstermek ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin ayırt edici özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Slade ve arkadaşları tarafından 2005 yılında yapılan araştırma güvensiz bağlanan ebeveynlerin zihinselleştirme kapasitesinden yoksun olduğunu göstermektedir. Buna neden olan zihinselleştirme öncesi düşünce biçimleri ve bakım verenin kendi öznelliği çocuklarının deneyimlerinin üzerinde tahakküm kurmaya başlar (Fonagy vd., 2016; Luyten vd., 2017). Yapılan çalışmalar zihinselleştirme gibi EYİ'nin de çok boyutlu olduğunu ve farklı türde psikolojik sorunları olan bireylerin zihinselleştirmenin farklı boyutları arasında dengesizlikler sergilediğini göstermiştir (Lemma vd., 2011, Luyten vd., 2012).

Ortaya çıkan ve kimi zaman örtüşen bu düşünme biçimlerini üç farklı şekilde ifade etmek mümkündür (Sadler vd., 2006). Bunlardan birincisi, güvensiz bağlanma geçmişleri olan ebeveynler bebeklerinin zihinsel durumlarına karşı gerçek bir ilgi ve merak eksikliği gösterirler. İkincisi, bu ebeveynler fazla düzeyde aşırı zihinselleştirme yapma ve müdahaleci olma eğiliminde olabilirler. Ayrıca çocuklarının zihinsel durumları hakkında aşırı derecede emindirler. Çocuklarının zihinsel durumlarının zaman içinde değişebileceğinin farkında olmamaları zihinsel durumların ya tamamen anlaşılmaz ya da tamamen yok olduğunu düşünmelerine yol açar. Sonuncusu ise, güvensiz bağlanma geçmişine sahip ebeveynler tipik olarak çarpık ve genellikle kötü niyetli yüklemelerle karakterize olan düşünme biçimlerine geçme eğilimindedirler (Luyten vd., 2017).

1.2.1.2. Ebeveyn Yansıtıcı İşlevselliğinin Türleri

Ebeveyn yansıtıcı işlevselliğini ifade etmek için birbirinden farklı ama temelde örtüşen bazı yapılar tanımlanmıştır. Kişinin çocuğu ile ilgili zihinsel durumları tasvir

etme becerisi çeşitli şekillerde bozulabilir (Nijssens vd., 2018). Luyten ve arkadaşları (2017) ebeveyn zihinselleştirmesinin üç temel boyutunu belirlemiştir. Bunlar çocuğun zihinsel durumlarına karşı ilgi ve merak, çocuğun zihinsel durumlarındaki belirsizliği kabul edebilmek ve annenin çocuğun içsel süreçlerini yansıtamaması ile ortaya çıkan uyumsuz zihinselleştirme yani zihinselleştirme öncesi modlardır.

1.2.1.2.1. Zihinselleştirme Öncesi Modlar

Ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinde ciddi bozuklukları olan ebeveynlerin genel bir özelliği olan zihinselleştirme öncesi duruşları temsil eder. Ebeveynin çocuğun ruh halinden habersiz olmasına rağmen çocuğu ile ilgili yaptığı olumsuz ve kötü niyetli atıfları içerir. Çocuğun zihinsel dünyasına girememeye veya bunu reddetme ile karakterizedir. Örneğin; bu ebeveynler “Çocuğum beni utandırmak için yabancıların yanında ağlıyor.” diye düşünebilir. (Luyten vd., 2017)

1.2.1.2.2. Çocuğun Zihin Durumları ile İlgili Netlik

Ebeveynlerin çocuklarının zihinlerini ne kadar net algıladıklarına ilişkin yargılarını göstermektedir. Bu eğilim çocuğun içsel deneyimlerini bilmek istememekten ve zihinsel durumların anlaşılabilirliğini kabul etmektен kaynaklanmaktadır (Slade, 2005). Ebeveynlerin çocuklarının zihinsel durumları hakkında aşırı emin olma (örn; “Çocuğumun ne istediğini her zaman bilirim.”) ya da çocuğun zihinsel durumları hakkında neredeyse hiçbir kesinliğin olmadığı düşünme biçimini temsil eder (Luyten vd., 2017).

1.2.1.2.3. Çocuğun Zihinsel Durumlarına Karşı İlgi ve Merak

Son bileşen çocuğun zihinsel durumlarına karşı ilgi ve merak ile ilişkilidir. Örneğin; bu ebeveynler çocuklarının davranış ve hissetme biçimlerinin arkasındaki nedenleri düşünmekten hoşlanırlar. Bu iki özellik yüksek ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir (Luyten vd., 2017; Slade vd., 2007). Çocuğun zihinsel durumlarına karşı ilgi ve merak ebeveynin zorlanan bir bebek ile karşılaştığında kendi zihinsel durumunu düzenlemesine ve bebeğin duygusal sinyallerine yanıt vermesine yardımcı olmaktadır (Slade, 2005).

1.3. EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİ VE EBEVEYN STRESİ

Çocuğun zihinsel ve duygusal yaşamına odaklanma yani ebeveyn zihinselleştirmesi çocuğun davranışı hakkında anne ve babanın daha fazla iç görüye sahip olmasını desteklemektedir. Böylece çocuğun davranışı daha anlaşılır ve ön görülebilir bir hale gelir. Ebeveyn çocuğunun davranıőlarından yola çıkarak buna duyarlı bir şekilde yanıt vermeye çalışırken ebeveyn rolünde karşılaőtığı zararı veya yararı değerlendirir. Bu değerlendirmenin sonucu, ebeveynin yaşadığı stres düzeyini etkiler (Nijssens vd., 2017).

Ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki iliőkiiyi gösteren teorik temeller incelendiğinde annenin, çocuğun zihinsel durumundaki değişikliklere iliőklin gözlemleri ve bunları temsil etmesi, hassas bakım vermenin temelinde yer almaktadır (Slade, 2005). Ebeveyn zihinselleştirmesi ebeveynlerin çocuklarının neden belirli şekilde davrandıklarını anlamalarına yardımcı olmaktadır ve ebeveyn rolünün beraberinde getirdiği kaçınılmaz olan durumlarla temel bir baş etme kapasitesi olduğundan işlevsel ebeveynliğin önemli bir bileőenidir.

Yüksek zihinselleştirme kapasitesine sahip olan ebeveynler kendi zihinlerini çocuklarınınkinden ayırabilmekte (Slade vd., 2005) ve böylece çocuğun zorlu davranışlarını daha anlaşılır olarak değerlendirerek daha az stres deneyimlemektedir. McMahon ve Meins (2012) tarafından 4 yaş çocuğa sahip 86 anne ile yapılan bir araştırmada çocuklarını tanımlarken daha fazla zihinsel durum kelimeleri kullanan ebeveynlerin daha düşük ebeveynlik stresi bildirdiklerini göstermiştir. Bu bulgu diğer bir çalışmada çocuğunu daha “talepkâr” ve “zor” algılayan ya da kendilerini çocuk bakımında yetersiz olarak algılayan ebeveynlerin daha fazla stres deneyimlediğini gösteren bulgular ile tutarlıdır (Crnic ve Low, 2002).

Benzer şekilde Demers ve arkadaşlarının (2010) 106 anne-bebek ikilisi ile yaptıkları çalışmada annelerden çocuklarını tanımlamaları istenmiştir. Ebeveynlerin bebeklerini tanımlarken zihinle ilgili olumlu tanımlayıcılar kullanma eğilimleri ile deneyimledikleri ebeveynlik stresi arasında iliőkli olduğu bulunmuştur. Yazarlar çocukların zihin dünyalarını olumlu özellikler ile tanımlayan annelerin daha düşük düzeyde ebeveyn stresi deneyimleme olasılıklarının daha yüksek olduğunu öne sürerek annenin zihinselleştirmesinin önemini ortaya koymuőtur.

Ebeveynler için zihinselleştirme temelli yaklaşımlar, stresli ebeveynlik durumları sırasında olumsuz duygulanımları tanıma ve değiştirme kapasitelerini destekleyerek, ebeveynlerdeki duygusal düzenleme zorluklarını değiştirme potansiyeline sahiptir. Ebeveynlere yönelik olarak yapılan zihinselleştirme temelli bir pilot müdahale çalışmasında, 12 seans süren bir programdan sonra ebeveyn stres düzeylerinin önemli ölçüde azaldığı bulunmuştur. Yaşları 0 ila 84 ay arasında değişen 17 anne-çocuk ikilisinin başlangıçta klinik sınırlar içinde olan ebeveyn stres düzeyleri müdahale sonrasında normal seviyelere düşmüştür (Suchman vd., 2016).

Zihinselleştirme ve ebeveynlik stresi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu çalışmalar çocukların davranışlarının amaçları hakkında ebeveynin bilişinin ve kontrol miktarının ebeveynlik stresine katkıda bulunduğuna yönelik teorik temellerle tutarlıdır (Deater-Deckard vd., 2005; Harrison ve Sofronoff, 2002). Çocuğun zihin durumunu anlayan bir ebeveyn çocuğunu psikolojik bir aktör olarak görür. Bu nedenle çocuğun zorlu davranışları daha anlaşılır ve bununla birlikte daha az stres verici olarak değerlendirilir (McMahon ve Meins, 2012).

Rutherford ve arkadaşları tarafından Amerika'da 59 anne ile yapılan deneysel bir çalışmada annenin yansıtıcı işlevsellik kapasitesinin hassas ve uyumlu ebeveynliği desteklediği bulunmuştur. Çalışmada annelerden ağlayan bebek simülasyonunu biberon, oyuncak vb. materyaller kullanarak sakinleştirmeleri istenmiştir. Bu süreçte katılımcıların kan basınç ve kalp atım hızları incelenmiştir. Ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin bir boyutu olan zihinsel durumlara karşı ilgi ve merakın, ağlayan bir bebeği sakinleştirirken artan stres toleransı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca düşük ebeveyn zihinselleştirmesinin bir özelliği olan zihinselleştirme öncesi modları kullanan annelerin stres toleransının azaldığı gözlemlenmiştir (Rutherford vd., 2015).

İngiltere'de 76 anne-baba çifti ile ebeveyne bağlanma ve ebeveyn stresi arasında ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinin aracı rolünün kesitsel ve boylamsal olarak incelendiği bir araştırmada güvensiz bağlanma ve ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide düşük ebeveyn zihinselleştirmesinin bir özelliği olan zihinselleştirme öncesi modlarının aracılık ettiği bulunmuştur (Nijssens vd., 2018). Güvensiz bağlanma ebeveyn yansıtıcı işlevselliğinde ciddi bozulmalar ile karakterizedir bu da büyük

olasılıkla ebeveynlerin çocuklarını anlamakta zorlanmalarına neden olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da ebeveyn stresi ortaya çıkmaktadır.

1.4. ORTAK EBEVEYNLİK, EBEVEYN ZİHİNSELLEŞTİRMESİ VE EBEVEYN STRESİ

Literatür incelendiğinde ebeveyn stresi üzerine yapılan araştırmaların önemli bir bölümünün ilişkinin kalitesine odaklandığı görülmektedir (Deater-Deckard 1998). Ebeveynlik stresi ilişkiler bağlamında ortaya çıkmaktadır. Ebeveyn stresinin şiddeti ise bu ilişkilerin kalitesine bağlı olarak değişmektedir (Abidin,1992; Halpern-Meeekin ve Turney 2016). Ebeveyn stresi yalnızca ebeveynlik rolünün beraberinde getirdiği taleplerden ve sınırlı kaynaklardan etkilenmez, ortaya çıkan bir stres etkeni sonucunda ailenin işlevselliğini geri kazanma becerisinden de etkilenir (Hayes ve Watson, 2013). Bu da “Anneler eşlerinin desteklerini algıladıklarında bu ebeveynlik stresi üzerinde etkiye sahip midir?” sorusunu zihinlere getirmektedir. Literatür incelendiğinde ebeveyn stresini azalttığı bilinen faktörlerden biri de diğer ebeveynin desteğidir (McHale, 2007).

1.4.1. Aile Sistemleri Teorisi

Aile sistemleri teorisi, ebeveynlerin kaygısını çocuklar üzerindeki sonuçlarıyla ilişkilendirmemize yardımcı olan çevresel ve aile mekanizmalarını incelemek için bir çerçeve sağlar. Bu çerçeve, ailenin alt sistemleri arasında karmaşık, doğrudan ve dolaylı bağlantılar ortaya koyar (Davies ve Cicchetti, 2004). Teori, ailenin ebeveyn-ebeveyn, ebeveyn-çocuk ve kardeş ilişkileri gibi birbiriyle ilişkili alt sistemlerden oluştuğunu öne sürer (Minuchin, 1974). Bu alt sistemler birbiriyle ilişkilidir ve bir aile sistemindeki değişiklik diğer sistemleri de etkilemektedir (Cox ve Paley, 1997).

Aile üyelerini etkileyen önemli bir faktör olarak -aile içindeki önemli bir alt sistem olan-, ortak ebeveynlik karşımıza çıkmaktadır (Dollberg vd., 2021). Ortak ebeveynlik, ebeveynlerin çocukla ilgili ortaya çıkan sorumlulukları paylaştığı aile sistemlerinin önemli bileşenlerinden bir tanesidir (Teubert ve Pinquart, 2010). Teoriye göre ortak ebeveynlik diğer tüm alt sistemlerden daha fazla çocuk gelişimine katkıda bulunmaktadır (Boričević Maršanić & Kušmić, 2013; Feinberg, 2003). Bu nedenle, çocuk gelişimindeki rolü oldukça önemlidir.

1.4.2. Ortak Ebeveynlik

Ortak ebeveynlik, ebeveynlik rolünde bir çocuğa ebeveynlik yapma amacını paylaşan iki ebeveyn arasındaki, birlikte çalışan veya çatışan benzersiz ilişkiyi ifade eder (McHale, 2007). Weissman ve Cohen'e (1985) göre, iyi bir ebeveynlik ittifakı aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır: (a) iki ebeveynin çocuğa yaptığı yatırım; (b) çocukla karşılıklı ilişkisi; (c) çocuk yetiştirme konusunda birbirlerine saygı duyması ve (d) çocukla ilgili bilgileri birbirlerine iletme arzusu (Delvecchio vd., 2015).

Araştırmalar, ebeveyn ittifakının hem çocuk hem de yetişkin uyumunu desteklemede önemli işlevlere hizmet ettiğini göstermiştir (Belsky, 2011; Dollberg vd., 2021; Feinberg, 2003; Margolin vd., 2001; Schoppe-Sullivan vd., 2004). Yüksek düzeyde ortak ebeveynlik, eş desteğinin algılanması ile olumlu olarak ilişkilidir. Düşük düzeyde ortak ebeveynlik, aile sistemi uyumunu etkiler ve ebeveynlik stresi üzerinde olumsuz etkilere neden olur (Abidin ve Brunner, 1995; Askari vd., 2012; Kwan vd., 2015; Morrill vd., 2010; Schoppe-Sullivan vd., 2004; Thullen ve Bonsall, 2017). Delvecchio ve arkadaşları (2015), 1-13 yaş arası çocuğu olan 1606 ebeveyn üzerinde yapılan geniş bir çalışmada, ebeveynin kendi bildirdiği eş-ebeveyn ittifakının, ebeveyn stresi ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Shai ve arkadaşları tarafından (2017) yapılan bir çalışmada ebeveynin sözel zihinselleştirmesi (EYİ) ve sözel olmayan zihinselleştirmesi (bebeğin sözsüz olarak işaret ettiği şeye bağlı olarak ebeveynlerin kendi hareketlerini ayarlamalarında ve değiştirmeleri) zihinselleştirmesinin ebeveyn stresi ile arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin aracı rolü incelenmiştir. Çalışmanın örneklemini 63 anne ve 3 aylık bebekleri oluşturmuştur. Araştırmanın sonuçlarına göre ebeveyn yansıtıcı işlevselliği ile ebeveyn stresi arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin aracı olmadığı bulunmuştur (Shai vd., 2017).

Ülkemizde pandemi üzerine Uzun ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, annelerin çocuk yetiştirme konularında eşlerinden destek aldıklarında çocuklarla iletişimlerinin daha etkili olduğunu göstermiştir.

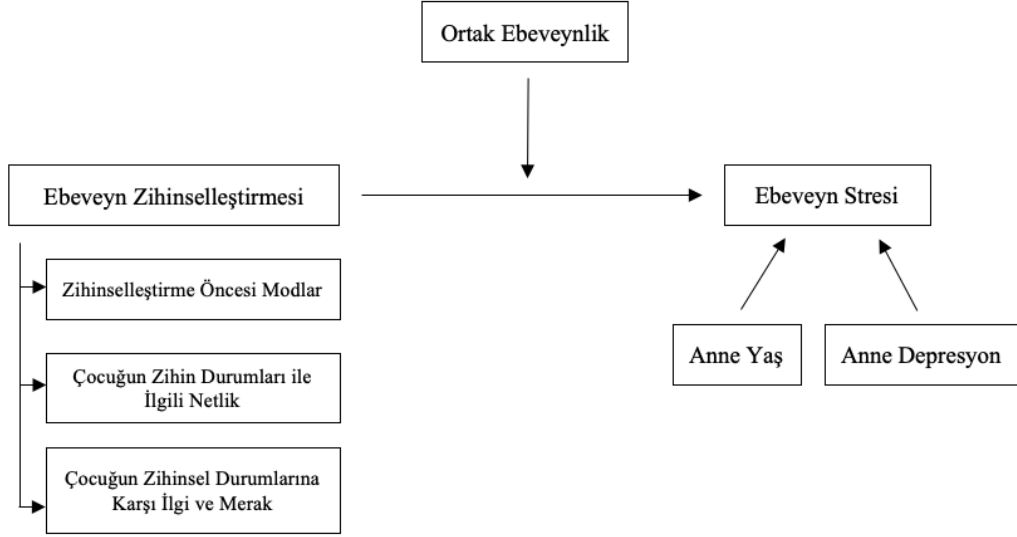
1.5. ÇALIŞMANIN AMACI

Ebeveyn rolüne geçişin riskli bir dönem olduğu göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlik stresine katkıda bulunan faktörlerin açıklanması oldukça önemlidir (Nijssens vd., 2018). Ülkemizde ebeveyn stresi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların büyük bir bölümünün farklı gelişim gösteren (Ertaş, 2020; Bakır, 2020), otizm spektrum bozukluğu tanısı almış (Merdan, 2019), özel yetenekli (Çiftçi, 2020) ya da kronik hastalığa sahip çocukların (Erdem, 2022) ebeveynlerinden oluştuğu görülmektedir. Ancak Abidin (2012) tarafından kavramsallaştırılan Ebeveyn Stres Modeli incelendiğinde, çocuk özellikleri ebeveyn stresine etkide bulunan faktörlerden sadece bir tanesidir. Ebeveynliğin beraberinde getirdiği stres normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerde de oldukça fazladır. Bu nedenle Ebeveyn Stres Modeli ve Aile Sistemleri Teorisi perspektifinde literatür incelendiğinde ailenin alt sistemlerinin çocuk gelişimine olan etkisi oldukça fazladır. Bu nedenle ebeveyn stresi açıklanırken hem ebeveynin kendi özelliklerinin (ebeveyn zihinselleştirmesi) hem de algılanan eş desteğinin (ortak ebeveynlik) rolü merak konusudur.

Literatür incelendiğinde, ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkide ortak ebeveynliğin rolünü araştıran araştırmaların kısıtlı olduğu ve var olan araştırmanın ortak ebeveynliğin aracılığı üzerine odaklandığı görülmektedir (Shai vd., 2017). Ancak birlikte ebeveynlik ve ebeveyn zihinselleştirmesinin ortak bir mekanizmayı paylaşıp paylaşmadığını test etmek üzere yapılan bir araştırmada bu iki ebeveyn özelliğinin birbirinden bağımsız olduğu ortaya koyulmuştur (Dollberg vd., 2021). İki yapı arasında ilişkinin olmaması, ebeveyn zihinselleştirmesi ve birlikte ebeveynliğin ilişki ve bağlama özgü olduğu görüşüyle tutarlıdır (Illingworth vd., 2016).

Çalışmada aile sisteminde birlikte ebeveynliğin önemini göz önünde bulundurarak, ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışılacak ve anneler tarafından algılanan birlikte ebeveynliğin ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkiye olan potansiyel düzenleyici katkısı araştırılacaktır.

1.5.1. Çalışmanın Kavramsal Modeli

Şekil 3 Çalışmanın Kavramsal Modeli

1.5.2. Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmanın hipotezleri aşağıda belirtilmiştir

H1: Zihinselleştirme öncesi modlar ile ebeveyn stresi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2: Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak ile ebeveyn stresi arasında negatif bir ilişki vardır.

H3: Çocuğun zihinsel durumları hakkında kesinlik ile ebeveyn stresi arasında pozitif bir ilişki vardır.

H4: Ortak ebeveynlik arttıkça zihinselleştirme öncesi modların ile ebeveyn stresi üzerindeki olumsuz etkisi azalmaktadır.

H5: Ortak ebeveynlik arttıkça çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merakın ebeveyn stresi üzerindeki olumlu etkisi artmaktadır.

H6: Ortak ebeveynlik arttıkça çocuğun zihinsel durumları hakkında kesinliğin ebeveyn stresi üzerindeki olumsuz etkisi azalmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Çalışmada ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. 0-6 yaş çocuğu olan annelerde ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn stresine etkisinde ortak ebeveynliğin rolü incelenmiştir.

2.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın örnekleme yöntemi seçkisiz olmayan örneklem yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemidir. Çalışmanın örneklemini 0-72 ay (0-6 yaş) çocuğu olan anneler oluşturmaktadır. Örneklem grubuna Google Formlar üzerinden oluşturulan anketin sosyal medya üzerinden paylaşılması ile ulaşılmıştır. Toplamda 378 katılımcı anket formunu doldurmuştur. Katılımcılardan anketin büyük bir kısmını yarım bırakan, örneklem grubuna uymayan (annelere yönelik olmasına rağmen çalışmaya katılan babalar) ve çocuğunun yaşı çalışma kriterine uymayan katılımcıların verileri çalışmaya dahil edilmemiştir. Nihai olarak çalışmaya 351 anne dahil edilmiştir.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama çalışmasına 01/02/2022-01/04/2022 tarihleri arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Etik Kurulu'nun 14/10/2021 tarih ve 08/02 sayılı izni ile başlanmıştır. Çalışmaya ait veriler Covid-19 pandemisi nedeniyle Google Formlar yardımı ile çevrimiçi olarak toplanmıştır. Form ve ölçekler pandemi tedbirleri nedeniyle online olarak anneler tarafından doldurulmuştur. Çalışma linki sosyal medya kanalları (Instagram, Whatsapp, Gmail) üzerinden paylaşılmıştır.

2.3.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ebeveyn zihinselleştirmesinin ölçülmesi amacıyla Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği, ebeveyn stresinin ölçülmesi amacıyla Ebeveyn Stres İndeksi, ortak ebeveynliğin ölçülmesi amacıyla Ebeveyn İşbirliği Ölçeği, annelerin

depresyon düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Beck Depresyon Envanteri ve örneklem hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak için araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formu kullanılmıştır.

2.3.1.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, çalışmanın amacına yönelik olarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Form araştırmaya katılan annelerin yaşı, eğitim düzeyi, gelir durumu, çocuğun doğum tarihi, doğum sırası, annenin sahip oldukları destek sayısı (çocuğunuzun günlük bakımı ile sizden başka ilgilenen kişi sayısı) , aile üyelerinin algılanan sağlık durumları gibi örneklem hakkında ayrıntılı bilgi almayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır.

2.3.1.1. Ebeveyn Stres İndeksi

Ebeveyn Stresi İndeksi Abidin (1995) tarafından 0-12 yaş yaş çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stresini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek Ebeveyn Sıkıntısı, Ebeveyn-Çocuk İşlevsiz Etkileşimi ve Çocuk Zorluğu olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ebeveyn sıkıntısı alt boyutu ebeveynlik rolündeki mutsuzluğu (Örneğin; Annelik görevlerimi yaparken kendimi kapana kısılmış gibi hissediyorum.) ölçmektedir. Ebeveyn-Çocuk İşlevsiz Etkileşimi alt boyutu ebeveynin çocuğu ile olan ilişkisinde duygusal kalitesine ilişkin değerlendirmeleri (Örneğin; Bazen bebeğimin benden hoşlanmadığı ve bana yakın olmak istemediği hissine kapılıyorum.) içermektedir. Çocuk Zorluğu alt boyutu ebeveynin çocuğuna dair değerlendirmelerini (Örneğin; bebeğim diğer bebeklere göre daha fazla ağlar ve huysuzlanır.) içermektedir. 5’li likert tipinde toplam 36 maddeden oluşan ölçeğin her alt boyutunda 12 madde bulunmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar daha fazla ebeveynlik stresine karşılık gelmektedir.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması Mert ve arkadaşları (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları alt ölçekler için Ebeveyn Sıkıntısı 0,81, Ebeveyn-Çocuk Etkileşiminde Bozulma 0,76 ve Zor Çocuk 0,78 ve Toplam Stres Puanı 0,71 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tekrar-test güvenilirliği 0,88 olarak rapor edilmiştir. Bu araştırmada 36 maddeden oluşan Ebeveyn Stres İndeksi

Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı 0,92 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçek güvenilir bulunmuştur.

2.3.1.2. Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği

Ebeveyn Zihinselleştirmesini ölçmek amacıyla Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği (EİDÖ)-Kısa Form (Luyten ve ark, 2017) kullanılmıştır. Ölçek çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak (ZİM), zihinsel durumlar hakkında kesinlik (ZHK), zihinselleştirme öncesi modlar (ZÖM) olmak üzere 18 madde ve üç alt boyuttan oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Her alt ölçek farklı bir ebeveyn zihinselleştirme kapasitesini ölçmektedir. ZHK ve PÖM alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar yansıtıcı işlevsellik kapasitesinde güçlükleri göstermektedir. ZİM alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar ise daha iyi bir zihinselleştirme yeteneği anlamına gelmektedir. Maddeler 7'li likert ölçekte (1=kesinlikle katılmıyorum, 7=kesinlikle katılıyorum) puanlanmaktadır. Alt ölçekler için toplam puan maddelerin ortalaması alınarak hesaplanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Arıkan ve arkadaşları tarafından (2020) yapılmıştır. Ters kodlanan ZHK alt ölçeğinde yer alan 11. Madde ve ZİM alt ölçeğinde yer alan 18.madde'nin Kanada'da yapılmış bir çalışmada da (De Roo vd., 2019) çalışmadığı görülerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında modelden çıkarılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayıları ZİM'de 0,72, ZHK'de 0,75 ve PÖM'de 0,77 olarak rapor edilmiştir. Bu çalışmada Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı sırasıyla ZÖM, ZHK ve ZİM alt ölçekleri için 0,59, 0,80 ve 0,65 olarak hesaplanmıştır. Psikolojik yapılarla uğraşırken 0,7'nin altındaki değerler beklenebileceği ve Alpha değerinin ölçek madde sayısından etkilenmesi (Field, 2017) nedeniyle ZÖM alt ölçeğinin 0,59 olarak hesaplanan Cronbach alfa katsayısı literatüre göre tatmin edici düzeyde sayılabilir (Taber, 2018). ZİM alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı olan 0,65 kabul edilebilir düzeydedir (Griethuijsen vd., 2014).

2.3.1.3. Ebeveyn İş Birliği Ölçeği

Ortak Ebeveynlik Ebeveyn İş Birliği Ölçeği ile ölçülmüştür. Ölçek Abidin ve Brunner (1995) tarafından geliştirilmiştir. Ebeveynlerin algıladıkları iş birliğini ölçmek amacıyla 20 maddeden oluşan 5'li likert türünde puanlanan bir öz bildirim

ölçeğidir. Ebeveynlerin çocuklarına bakma konusunda ne kadar işbirlikçi, iletişim odaklı ve karşılıklı olarak saygılı olduklarını ölçmektedir (Örneğin; “Eşim ve ben iyi bir takımızdır, bebeğimiz ile ilgili bir sorun yaşadığımızda eşimle birlikte çözüm bulabiliyoruz”). Ölçekten alınan yüksek puanlar daha güçlü bir ebeveynlik ittifakını yansıtmaktadır.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışması Engin (2014) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı anneler için 0,93, babalar için 0,80 bulunmuştur (Engin, 2014). Bu çalışmada 20 maddeden oluşan Ebeveyn İş Birliği Ölçeği’nin Cronbach alfa katsayısı 0,95 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçek güvenilir bulunmuştur.

2.3.1.1. Beck Depresyon Envanteri

Depresif belirtileri ölçmek ve davranışsal şiddeti belirlemek amacıyla Beck vd. (1961) tarafından geliştirilen ölçek, 21 maddeden oluşan bir öz-bildirim ölçeğidir. 0, 1, 2 ve 3 olarak puanlanan her madde hafif şiddetli belirtilerden yüksek şiddetli belirtilere doğru sıralanarak depresyon düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekten alınacak en düşük puan en az 0, en çok 63’tür. Ölçekten alınan 17 ve üzeri puanlar artan depresyon belirtilerini göstermektedir. BDE’nin Türkçe geçerlik, güvenilirlik çalışması Hisli (1989) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin test-tekrar-test güvenilirliği 0,65 ile 0,73 arasında, kriter geçerliği 0,65 ile 0,68 arasında bulunmuştur (Hisli, 1988; Hisli, 1989). Bu çalışmada 21 maddeden oluşan Beck Depresyon Ölçeği’nin Cronbach alfa katsayısı 0,86 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçek güvenilir bulunmuştur.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizine geçilmeden önce veri seti incelenmiş, uç değerlere ilişkin incelemeler yapılmıştır. Uç değerlerin tespit edilmesi amacıyla verilerin hesaplanan standart puanları üzerinden ± 3 kesme puanı referans alınarak değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda uç değer olan 16 katılımcıdan 6’sının verisi özensiz ve ardışık doldurulduğunun tespiti nedeniyle örneklemden çıkarılmıştır.

Örneklemin sosyo-demografik özelliklerinin incelenmesi ve ölçeklerin toplam puanlarının ortalama, standart sapma, en küçük ve en büyük değerlerini belirlemek

amacıyla betimleyici istatistik analizi yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliğinin tespiti amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır.

Hipotezlerin test edilmesi amacıyla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkinin istatistiksel analizi ve son olarak iki yönlü kovaryans analizi kullanılarak düzenleyici değişken analizleri yapılmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkeni olan ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları medyan değerleri üzerinden 2 gruba, çalışmanın düzenleyici değişkeni olan ortak ebeveynlik değişkeni ise yüzdeler üzerinden 3 gruba ayrılmıştır. Ebeveyn zihinselleştirmesi ve ortak ebeveynlik düzeylerinin ayrı ayrı temel etkisine ve birlikte etkileşim etkisine bakılarak model oluşturulmuştur. Modelde annenin depresyon seviyesi ve yaşı kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlar bulgular sunulmuştur. Verilerin analizleri SPSS 26 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, çalışmanın değişkenlerine ait ortalamaların ve frekans analizlerinin yer aldığı tanımlayıcı istatistik analizleri yer almaktadır. Değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkilerin istatistik analizleri ve son olarak düzenleyici değişken analizlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmaya başlamadan yapılan literatür taraması sonucunda ebeveyn stresinin annenin depresyon düzeyi ile annenin yaşı arasındaki ilişkisi öngörülmüştür. Bu nedenle çalışmaya katılan annelerin depresyon düzeyleri kontrol amacıyla ölçülmüş, hipotezler test edilirken kontrol değişkeni olarak analize dahil edilmiştir.

3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Çalışmaya 345 anne katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 33.26 olup, 23 ila 51 arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların %64,9'u (224 kişi) 20-34 yaş aralığında, %33,6'sı (116 kişi) 35-45 yaş aralığında ve %1,4'ü (5 kişi) ise 45 yaş ve üstüdür. Katılımcıların %97,7'si (337 kişi) evli, %2,3'ü (8 kişi) bekarıdır. Araştırmaya katılan annelerin öğrenim düzeylerine bakıldığında, %2,9'u (10 kişi) ilköğretim mezunu, %15,4'ü (53 kişi) lise mezunu, %58,3'ü (201 kişi) lisans mezunu ve %23,5'i (81 kişi) yükseköğretim mezunudur. Katılımcıların %47,2'si (163 kişi) çalışmakta ve %52,8'i (182 kişi) çalışmamaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin beyan ettikleri gelir durumları incelendiğinde %9,6'sı (33 kişi) gelir durumunu düşük, %56,2'si gelir durumunu orta ve %34,2'si (118 kişi) gelir durumunu iyi olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların mevcut durumda sahip oldukları destek sayısı ile ilgili soruya verdikleri cevap incelendiğinde, %59,1'i (204 kişi) destek sayısını 1, %25,5'i (88 kişi) destek sayısını 2, %13'u (45 kişi) destek sayısını 3 ve %2,3'ü (8 kişi) destek sayısını 4 olarak belirtmiştir. Katılımcıların %62,6'sinin (216 kişi) tek çocuğu, %29,3'ünün (101 kişi) iki çocuğu, %6,7'sinin (23

kişi) 3 çocuğu ve %1,4'ünün (5 kişi) 4 ve üzeri sayıda çocuğu vardır. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının cinsiyetleri incelendiğinde %50,7'si (175 kişi) kız, % 49,3'ü (170 kişi) erkektir. Çocukların yaş ortalaması 40,07 (s=18,33)'dir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait detaylı bilgiye Tablo 1 ve 2'de yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin beyan ettikleri gelir durumları incelendiğinde %9,6'sı (33 kişi) gelir durumunu düşük, %56,2'si gelir durumunu orta ve %34,2'si (118 kişi) gelir durumunu iyi olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların mevcut durumda sahip oldukları sosyal destek sayısı ile ilgili soruya verdikleri cevap incelendiğinde, %59,1'i (204 kişi) destek sayısını 1, %25,5'i (88 kişi) destek sayısını 2, %13'u (45 kişi) destek sayısını 3 ve %2,3'ü (8 kişi) destek sayısını 4 olarak belirtmiştir. Katılımcıların %62.6'sının (216 kişi) tek çocuğu, %29,3'ünün (101 kişi) iki çocuğu, %6.7'sinin (23 kişi) 3 çocuğu ve %1,4'ünün (5 kişi) 4 ve üzeri sayıda çocuğu vardır. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının cinsiyetleri incelendiğinde %50,7'si (175 kişi) kız, % 49,3'ü (170 kişi) erkektir. Çocukların yaş ortalaması 40,07 (s=18,33)'dir. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait detaylı bilgiye Tablo 1 ve 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1 Katılımcıların Yaş Değişkenleri Açısından Betimleyici İstatistik Değerleri

	Ortalama	Standart Sapma	En Küçük Değer	En Büyük Değer
Çocuğun Yaşı (ay)	40,07	18,33	1	72
Annenin Yaşı	33,26	4,62	23	51

Tablo 2 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları

Değişken		Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Anne Yaş	20-35 Arası	224	64,9
	35-45 Arası	116	33,6
	45 ve Üzeri	5	1,4
Çocuk Sayısı	1	216	62,6
	2	101	29,3
	3	23	6,7
	4+	5	1,4
Ekonomik Durum	Düşük	33	9,6
	Orta	194	56,2
	İyi	118	34,2
Eğitim Durumu	İlköğretim	10	2,9
	Lise	53	15,4
	Lisans	201	58,3
	Yüksek Öğrenim	81	23,5
Çalışma Durumu	Çalışmıyor	163	47,2
	Çalışıyor	182	52,8
Destek Sayısı	1	204	59,1
	2	88	25,5
	3	45	13
	4	8	2,3
Genel Toplam		345	100,00

3.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLERE AİT TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Araştırmada kullanılan ölçeklere ait betimsel istatistikler (ortalama değer, standart sapma ve aralık) Tablo 3’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların Ebeveyn Stresi Ölçeğinden aldıkları toplam puanın ortalaması 77,25, standart sapması 22,1, en küçük değer 40 en yüksek değer 167’dir. Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği’nin alt ölçeklerinden zihinselleşme öncesi modlar alt ölçeğinden alınan toplam puanın ortalaması 2,18, standart sapması 0,88, en küçük değer 1, en yüksek değer

5,83'tür. Zihinsel durumlar hakkında kesinlik alt ölçeğinden alınan toplam puanın ortalaması 4,82, standart sapması 1,06, en küçük değer 2, en yüksek değer 7'dir. Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak alt ölçeğinden alınan toplam puanın ortalaması 6,32, standart sapması 0,66, en küçük değer 2,50, en yüksek değer 7'dir. Ortak Ebeveynlik Ölçeği'nden alınan toplam puanın ortalaması 82,03, standart sapması 15,25, en küçük değer 23, en yüksek değer 100'dür. Beck Depresyon Envanteri alınan puanlar incelendiğinde ise katılımcıların ortalama depresyon puanının 11,72, standart sapması 7,59, en küçük değer 0, en yüksek değer 41 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3 Araştırmada Kullanılan Ölçek Toplam Puanlarına Ait Betimsel İstatistik Değerleri

Ölçekler	Kişi Sayısı (n)	Ort.	Standart Sapma	En Küçük Değer	En Büyük Değer
Ebeveyn Stresi Ölçeği	345	77,25	22,1	40	167
Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği					
Zihinselleştirme öncesi modlar (ZÖM)	345	2,18	0,88	1	5,83
Zihinsel durumlar hakkında kesinlik (ZHK)	345	4,82	1,06	2	7
Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak (ZİM)	345	6,32	0,66	2,50	7
Ortak Ebeveynlik Ölçeği	345	82,03	15,25	23	100
Beck Depresyon Envanteri	345	11,72	7,59	0	41

Araştırmada katılımcılara uygulanan anket içerisinde bulunan ölçeklerin ifadelerinin güvenilirliklerini tespit etmek için Cronbach alfa güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen güvenilirlik analizlerinin sonuçlarına Tablo 4'de yer verilmiştir. Buna göre Ebeveyn Stresi, Ortak Ebeveynlik Ölçeği ve Beck Depresyon Envanterinin istatistiksel açıdan yüksek derecede güvenilir olduğu, araştırmada kullanılabileceği belirlenmiştir. Ebeveyn Stresi Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı

0,92, Ortak Ebeveynlik Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı 0,95 ve Beck Depresyon Envanteri'nin Cronbach alfa katsayısı 0,86'dır. Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği'nin alt ölçekleri için Cronbach alfa katsayısı; Zihinsel durumlar hakkında kesinlik (ZHK) alt ölçeği için 0,80, Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak (ZİM) alt ölçeği için 0,65 ve Zihinselleştirme öncesi modlar (ZÖM) alt ölçeği için 0,59 olarak tespit edilmiştir. Zihinsel durumlar hakkında kesinlik (ZHK) alt ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı ile yüksek derecede güvenilir olduğu fakat bununla beraber Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak (ZİM) ve Zihinselleştirme öncesi modlar (ZÖM) alt ölçeklerinin istatistiksel açıdan düşük güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Kişi Sayısı (n)	Cronbach Alfa	k
Ebeveyn Stresi Ölçeği	345	0.92	36
Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği			
Zihinselleştirme Öncesi Modlar (PÖM)	345	0.59	5
Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik (ZHK)	345	0.80	5
Çocuğun Zihinsel Durumlarına İlgi ve Merak (ZİM)	345	0.65	6
Ortak Ebeveynlik Ölçeği	345	0.95	20
Beck Depresyon Envanteri	345	0.86	21

Araştırmada kullanılan Ebeveyn Stresi Ölçeği'nin ve Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği'nin zihinsel durumlar hakkında kesinlik alt ölçeğinin eğiklik ve basıklık değeri ± 1 arasındadır. Bu sebeple dağılım normal olarak varsayılmıştır (Hair vd., 2013). Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği'nin, Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi merak ve zihinselleştirme öncesi modlar alt ölçeğinin eğiklik ve basıklık değeri $\pm 1,5$ arasında, değişim katsayısı %25'in altındadır. Bu değerlere bakılarak dağılım normal varsayılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

3.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLERİN BİRBİRİ İLE İLİŞKİSİ

Araştırmada kullanılan ölçeklerin arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Tablo 5'te Pearson's Korelasyon analizinin detaylı sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre, ebeveyn stresi ile Zihinselleştirme Öncesi Mod seviyesi ($r=0,465$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, doğru yönde ve orta düzeyde doğrusal bir ilişki; Zihinsel Durumlara İlgili ve Merak seviyesi ($r=-0,185$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki; Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik seviyesi ($r=-0,311$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve orta düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. Ebeveyn stresi ve ortak ebeveynlik arasında ($r=-0,442$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve orta düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir.

Ebeveyn stresi ve annelerin depresyon seviyesi ($r = 0,650$, $p <.01$) arasındaki ilişki incelendiğinde istatistiksel açıdan anlamlı, doğru yönde ve kuvvetli düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre, annelerin depresyon seviyesinde artış oldukça ebeveyn stresinde artış olduğu söylenebilir.

Ortak ebeveynlik ile zihinselleştirme öncesi mod ($r=-0,155$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki; zihinsel durumlar hakkında kesinlik ($r = 0,247$, $p <0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, doğru yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki ve çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak ($r = 0,157$, $p <0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, doğru yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre, ortak ebeveynlikte artış oldukça ebeveyn stresinde azalma olduğu söylenebilir. Ortak ebeveynlik ve anne depresyonu ($r=-0,388$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve orta düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda annelerin depresyon seviyeleri ve ebeveyn zihinselleştirmesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre annelerin depresyon seviyeleri ve zihinselleştirme öncesi mod ($r=0,240$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, doğru yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki, zihinsel durumlar hakkında kesinlik ($r =-0,196$, $p <0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde

ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir. Annenin yaşı ve ebeveyn stresi ($r=-0,141$; $p<0,01$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki, annenin depresyon seviyesi ($r=-0,108$; $p<0,05$) arasında istatistiksel açıdan anlamlı, ters yönde ve zayıf düzeyde doğrusal bir ilişki gözlenmiştir.

Tablo 5 Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Arasındaki Korelasyonel İlişki

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. ZÖM	1						
2. ZHK	-0,105	1					
3. ZİM	-0,256**	0,118*	1				
4. Ebeveyn Stresi	0,465**	-0,311**	-0,185**	1			
5. Ortak Ebeveynlik	-0,155**	0,247**	0,157**	-0,442**	1		
6. Beck Depresyon Envanteri	0,240**	-0,196**	-0,074	0,650**	-0,388**	1	
7. Annenin Yaşı	-0,061	-0,061	0,074	-0,141**	-0,090	-0,108*	1
ZÖM	Zihinselleştirme Öncesi Modlar						
ZHK	Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik						
ZİM	Çocuğun Zihinsel Durumlarına İlgi ve Merak						

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

3.4. EBEVEYNLİK STRESİ İLE ANNELERİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ebeveyn stresi ile annelerin sosyo-demografik özelliklerinin gruplar arasında farklılık gösterip göstermediği -gruplar normal dağılmadığı için- Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testi kullanılarak değerlendirilmiştir. Çocukların yaş grupları arasında farklılık olup olmadığı ise Bağımsız Örneklem t Testi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çocukların yaş grupları ile ebeveyn stresi puanları arasında farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan Bağımsız Örnek t Testi sonucuna göre okul öncesi dönemi çocukları olan annelerin puan ortalaması ($x_{\text{bebeklik}} = 0,54$) ile erken çocukluk dönemi çocukları olan annelerin ($x_{\text{erken çocukluk}} = 74,74$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, $t(343) = 2,43$; $p > 0,05$. Tablo 6’da analizin detaylı sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6 Ebeveyn Stresinin Yaş Grubu Kategorileri Açısından Bağımsız Örnek t Testi ile Karşılaştırılması

	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Serbeslik Derecesi	t	p
Çocuğun Yaş Grubu						
Bebeklik (0-36 ay)	149	80,54	22,93	343	2,43	0,59
Erken Çocukluk (37-72 ay)	169	74,74	21,14			

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ebeveyn stresinin gelir seviyelerine göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için yapılan Kruskal Wallis Testi sonucuna göre gelirini düşük olarak belirten kişilerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{düşük}} = 17$), gelirini orta olarak belirten kişilerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{orta}} = 97$) ile gelirini iyi olarak belirten kişilerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{iyi}} = 56$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, $\chi^2 = 0,548$; $p > 0,05$.

Ebeveyn stresinin eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesi için yapılan Kruskal Wallis Testi sonucuna göre eğitim durumunu ilköğretim mezunu olarak belirten annelerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{ilköğretim}} = 5$), lise mezunu olarak belirten annelerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{lise}} = 20$), lise mezunu olarak belirten annelerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{lisans}} = 99$) ile yükseköğretim mezunu olarak belirten annelerin ebeveyn stresi puan ortalaması ($Me_{\text{yükseköğretim}} = 46$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, $\chi^2 = 6,094$; $p > 0,05$. Tablo 7’de analizin detaylı sonuçlarına yer verilmiştir

Tablo 7 Ebeveyn Stresinin Gelir Seviyesi Kategorileri ve Eğitim Durumu Kategorileri Açısından Kruskal-Wallis Testi ile Karşılaştırılması

Değişkenler	Kategoriler	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Serbestlik Derecesi	X ²	p
Gelir Seviyesi	Düşük	33	185,05	2	0,548	0,760
	Orta	194	172,28			
	İyi	118	170,81			
Eğitim Durumu	İlköğretim	10	163,35	2	6,094	0,107
	Lise	53	145,08			
	Lisans	201	174,90			
	Lisansüstü	81	187,75			

Çocukların cinsiyetleri ile ebeveyn stresi puanları arasında farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna erkek çocukları olan annelerin puan ortalaması ($Me_{\text{erkek}} = 73$) ile kız çocukları olan annelerin puan ortalaması ($Me_{\text{kız}} = 74,54$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, $U = 14363,000$; $p > 0,05$. Bu sonuca göre çocukların cinsiyetlerinin ebeveyn stresi puanları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

Annenin çalışma durumu ile ebeveyn stresi puanları arasında farklılık olup olmadığını incelemek için yapılan Mann Whitney U Testi sonucuna çalışan annelerin puan ortalaması ($Me_{\text{çalışıyor}} = 77,74$) ile çalışmayan annelerin puan ortalaması ($Me_{\text{çalışmıyor}} = 76,80$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir, $U = 14585,00$; $p > 0,05$. Bu sonuca göre annenin çalışma durumunun ebeveyn stresi puanları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir. Tablo 8’de analizin detaylı sonuçlarına yer verilmiştir

Tablo 8 Ebeveyn Stresinin Diğer Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Değişkenler	Kategoriler	Kişi Sayısı	Sıra Ortalaması	Serbestlik Derecesi	U	p
Çocuk Cinsiyet	Kız	175	170,07	1	14363,00	0,580
	Erkek	170	176,01			
Çalışma Durumu	Çalışıyor	163	174,52	1	14585,00	0,789
	Çalışmıyor	182	171,64			

3.5. BAĞIMSIZ ÖRNEKLEMLER İÇİN İKİ YÖNLÜ KOVARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Annenin yaşının ve depresyon düzeyinin kontrol edilmesinin ardından ebeveyn stresinin ortak ebeveynlik ve ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları arasında farklılaşıp farklılaşmadığının test edilmesi amacıyla bağımsız örneklem için kovaryans analizleri uygulanmıştır. Analiz öncesinde bağımsız değişkenler kategorik hale getirilmiştir. Grup varyanslarının homojen olarak dağılmasına dikkat edilerek grupların yüzdelik ve medyan değerleri üzerinden oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları (Zihinselleştirme öncesi modlar, Zihinsel Durumlara İlgi ve Merak, Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik) medyan değerine göre düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ortak ebeveynlik değişkeni ise yüzdelik değerleri dikkate alınarak düşük düzeyde ortak ebeveynlik, orta düzeyde ortak ebeveynlik ve yüksek düzeyde ortak ebeveynlik olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.

3.5.1. Ebeveyn Zihinselleştirmesi ve Ebeveyn Stresi Arasındaki İlişkide Ortak Ebeveynliğin Düzenleyici Rolü

Annenin yaşının ve depresyon düzeyinin kontrol edilmesinin ardından ebeveyn stresinin ortak ebeveynlik, ebeveyn zihinselleştirmesi ve onun alt boyutları arasında farklılaşıp farklılaşmadığının test edilmesi amacıyla bağımsız örneklem için kovaryans analizleri uygulanmıştır. Ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik tarafından nasıl düzenlendiğinin test edilmesi amacıyla iki yönlü ANCOVA analizi yapılmıştır. Annenin depresyon düzeyi ve yaşı

modele covariate olarak dahil edilmiştir. Bağımsız değişken ve düzenleyici değişkenin grupları arasında anlamlı sonuçlar verip vermediği ikili karşılaştırmalar ve Bonferroni düzeltmeleri yapılarak değerlendirilmiştir.

3.5.1.1. Zihinselleştirme Öncesi Mod ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması

Zihinselleştirme öncesi mod ve ortak ebeveynlik düzeylerine göre ebeveyn stresinin puanlarında farklılık olup olmadığının incelenmesi için iki yönlü Kovaryans Analizi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde zihinselleştirme öncesi mod düzeyinin ($F(1,337)=53,467$; $p<0,001$) ve ortak ebeveynlik düzeyinin ($F(2,337)=8,789$; $p<0,001$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu göre zihinselleştirme öncesi mod düzeyi yüksek olan annelerin, zihinselleştirme öncesi mod düzeyi düşük olan annelere kıyasla daha çok; ortak ebeveynlik deneyimi düşük olan annelerin bu deneyimi yüksek olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir. Yapılan Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre farklılığın ortak ebeveynlik düzeyi düşük ve yüksek olan annelerden kaynaklandığı söylenebilir.

Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde Zihinselleştirme öncesi modlar ve ortak ebeveynlik arasındaki etkileşiminin ebeveyn stresi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($F(1,337)=0,249$; $p>0,05$; partial $\eta^2 =0,001$). Bu sonuç zihinselleştirme öncesi modların ebeveynlik stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

Eş değişken olarak araştırmaya dahil edilen anne yaşının ($F(1,337)= 5,824$; $p<0,05$) ve annenin depresyon seviyesinin ($F(1,337)= 162,038$; $p<0,001$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Analize ait sonuçlar Tablo 9'da belirtilmiştir.

Tablo 9 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinselleştirme Öncesi Mod ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Serbeslik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Zihinselleştirme Öncesi Mod (ZÖM)	12345,444	1	12345,444	53,467	0,000
Ortak Ebeveynlik	4058,548	2	2029,274	8,789	0,000
ZÖM X Ortak Ebeveynlik	114,9165	2	57,458	0,249	0,780
Anne Yaş	1344,800	1	1344,800	5,824	0,016
Anne Depresyon Seviyesi	37414,128	1	37414,128	162,038	0,000
Hata	77812,378	337	230,897		
Toplam	2226623,435	345			

3.5.1.2. Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması

Zihinsel durumlar hakkında kesinlik ve ortak ebeveynlik düzeylerine göre ebeveyn stresinin puanlarında farklılık olup olmadığının incelenmesi için iki yönlü Kovaryans Analizi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde zihinsel durumlar hakkında kesinlik düzeyinin ($F(1,337)= 14,980$; $p<0,001$) ve ortak ebeveynlik düzeyinin ($F(2,337)= 8,854$; $p<0,001$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre zihinsel durumlar hakkında kesinlik düzeyi düşük olan annelerin, yüksek olan annelere kıyasla daha çok; ortak ebeveynlik deneyimi düşük olan annelerin bu deneyimi yüksek olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir.

Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde zihinsel durumlar hakkında kesinlik ve ortak ebeveynlik düzeyleri arasındaki etkileşiminin ebeveyn stresi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($F(2,337)=0,266$; $p>0,05$, partial $\eta^2 =0,002$). Bu sonuç zihinsel durumlar hakkında kesinlik düzeyinin ebeveynlik stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

Eş değişken olarak araştırmaya dahil edilen anne yaşının ($F(1,337)= 3,760$; $p>0,05$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Annenin depresyon seviyesinin ($F(1,337)= 165,136$; $p<0,001$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Analize ait sonuçlar Tablo 10’da belirtilmiştir.

Tablo 10 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Serbeslik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Zihinsel Durumlar Hakkında Kesinlik (ZHK)	3831,849	1	3831,849	14,980	0,000
Ortak Ebeveynlik	4529,420	2	2264,710	8,854	0,000
ZHK X Ortak Ebeveynlik	136,063	2	68,031	0,266	0,767
Anne Yaş	961,810	1	961,810	3,760	0,053
Anne Depresyon Seviyesi	42240,265	1	42240,265	165,136	0,000
Hata	86201,682	337	255,791		
Toplam	2226623,435	345			

3.5.1.1. Zihinsel Durumlara İlgili ve Merak ve Ortak Ebeveynlik Düzeyinin Ebeveyn Stresine Göre Farklılaşması

Zihinsel durumlara ilgili merak düzeyinin ve ortak ebeveynlik düzeylerine göre ebeveyn stresinin puanlarında farklılık olup olmadığının incelenmesi için yapılan iki yönlü Kovaryans Analizi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde zihinsel durumlara ilgili merak düzeyinin ($F(1,337)= 5,356$; $p<0,05$) ve ortak ebeveynlik düzeyinin ($F(2,337)= 7,256$; $p<0,01$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre zihinsel durumlara ilgili merak düzeyi düşük olan annelerin, yüksek olan annelere kıyasla daha çok; ortak ebeveynlik deneyimi düşük olan annelerin bu deneyimi yüksek olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görölmektedir. Yapılan Bonferroni oklu karşılaştırma testi sonucuna göre farklılığın ortak ebeveynlik düzeyi düşük ve yüksek olan annelerden kaynaklandığı söylenebilir.

Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde zihinsel durumlara ilgi merak düzeyi ve ortak ebeveynlik düzeyleri arasındaki etkileşiminin ebeveyn stresi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($F(2,337)=0,259$; $p>0,05$, $\text{partial } \eta^2 =0,002$). Bu sonuç zihinsel durumlara ilgi merak düzeyinin ebeveynlik stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir.

Eş değişken olarak araştırmaya dahil edilen anne yaşının ($F(1,337)= 3,760$; $p<0,05$) ve annenin depresyon seviyesinin ($F(1,337)= 165,136$; $p<0,001$) ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Analize ait sonuçlar Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo 11 Ebeveyn Stresi Puanlarının Zihinsel Durumlar Hakkında İlgi Merak ve Ortak Ebeveynlik Düzeylerine Göre Farklılaşmasına Yönelik ANCOVA Analizi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Serbeslik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Zihinsel Durumlar Hakkında İlgi Merak (ZİM)	1410,336	1	1410,336	5,356	0,021
Ortak Ebeveynlik	3821,124	2	1910,562	7,256	0,001
ZİM X Ortak Ebeveynlik	136,194	2	68,097	0,259	0,772
Anne Yaş	1274,817	1	1274,817	4,842	0,028
Anne Depresyon Seviyesi	45363,035	1	45363,035	172,288	0,000
Hata	88731,293	337	263,298		
Toplam	2226623,435	345			

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada 0-6 yaş arası çocuğu olan annelerin zihinselleştirme seviyelerinin ebeveyn stresi üzerine etkisi ve bu ilişkide ortak ebeveynliğin düzenleyici rolü incelenmiştir. Bu amaçla Ancova analizi kullanılmıştır. Ayrıca demografik verilerin değişkenler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sorularını cevaplamak için elde edilen bulgular literatür çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın örneklemini oluşturan annelerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde büyük çoğunluğun gelir durumunu orta ve yüksek olarak belirttiği görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın örnekleminin orta/yüksek sosyo-ekonomik düzeyden gelen annelerin oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan annelerin neredeyse tamamı evlidir. Annelerin çalışma durumu örnekleme neredeyse eşit bir dağılım göstermektedir. Araştırmaya katılan annelerin öğrenim düzeylerine bakıldığında büyük çoğunluğun lisans ve yüksek öğretim mezunudur. Bu nedenle çalışmanın örnekleminin öğrenim düzeyi yüksek annelerden oluştuğu söylenebilir. Çalışmaya katılan annelerin çocuklarının cinsiyetleri yakın bir dağılım göstermektedir. Araştırmanın bağımsız değişkeni olan ebeveyn zihinselleştirmesinin annelerin yaş, eğitim ve gelir durumu gibi demografik değişkenlerden etkilendiği düşünülerek (Dollberg vd., 2021; Shai vd., 2017) gruplar arasında herhangi bir farklılık olup olmadığı ilgili analizler ile karşılaştırılmıştır. Gruplar arasında anlamlı herhangi bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan ebeveyn stresinin annelerin sosyo-demografik özelliklerine göre gruplar arasında farklılık olup olmadığı değerlendirilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile gruplar arasında anlamlı herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Çocukların yaş grupları ile ebeveyn stresi puanları arasında farklılık olup olmadığının incelenmesi için okul öncesi dönemi

çocukları ile erken çocukluk dönemi çocukları olan annelerin puanlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

Araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Buna göre, ebeveyn stresi ile zihinselleştirme öncesi mod seviyesi ile orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuç alanyazında annenin çocuğun zihinsel durumlarına odaklanabilen ebeveynlerin daha az ebeveyn stresi deneyimledikleri bulguları ile tutarlıdır (Cowes ve Santelices, 2020; Dollberg vd., 2021; Nijssens vd., 2018; Shai vd., 2017). Ayrıca Rutherford ve arkadaşları tarafından (2015) 59 anne ile yapılan araştırmada düşük ebeveyn zihinselleştirmesinin bir özelliği olan zihinselleştirme öncesi modları kullanan annelerin stres toleransının azaldığı bulgusu ile örtüşmektedir. Ebeveyn stresi ile zihinsel durumlara ilgi ve merak seviyesi arasında anlamlı, ters yönde zayıf bir ilişki gözlenmiştir. Rutherford ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalarda annenin zihinsel durumlara ilgi merakın artan stres toleransı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Rutherford vd., 2015; 2013). Bu bulgu araştırma sonuçlarımız ile tutarlıdır. Çocuğun zihinsel durumlarına ilgi ve merak ebeveyn zihinselleştirmesinin olumlu bir yönüdür. Bu zihin özelliği annelerin çocuklarında zorlayıcı bir davranış ile karşılaştıklarında, kendi duygularını ve zihinlerini çocuklarından ayırarak davranışı yorumlamaya çalışmalarına fayda sayılabilir. Bu sayede ebeveynin deneyimlediği stresin azalmasına yardımcı olabilir.

Ebeveyn stresi ile zihinsel durumlar hakkında kesinlik seviyesi arasında anlamlı, ters yönde orta düzeyde bir ilişki gözlenmiştir. Bu bulgu alan yazın ile ayrılmaktadır. Nijssens ve arkadaşları tarafından (2018) yapılan çalışmada zihinsel durumlar hakkında kesinlik seviyesi ile ebeveyn stresi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Alanyazın incelendiğinde ebeveyn zihinselleştirmesinin birçok farklı ölçek (Mind-mindness Interview, Parent Development Interview-Revised-Short Form, The Parental Reflective Functioning Questionnaire) ile ölçüldüğü görülmektedir. Bu ölçeklerden görece yeni olan Ebeveyn İçsel Düşünce İşlevselliği Ölçeği'nin (EİDİÖ-KF) kullanıldığı araştırmalarda diğer alt boyutlara göre daha ayırt edici olması nedeniyle ölçeğin zihinselleştirme öncesi modlar alt ölçeğine odaklanıldığı görülmektedir (Cowes ve Santelices, 2020). Bu nedenle bu iki alt boyutun ebeveyn stresi ile ilişkisi henüz tam anlaşılammıştır. Örneğin Nijssens ve

arkadaşları tarafından 2018 yılında 76 ebeveynin katılımı ile yapılan bir çalışmada ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn stresi ile ilişkili görülen EİDİÖ-KF alt ölçeğinin özellikle zihinselleştirme öncesi modlar olduğu vurgulanmıştır. Ancak yapılan bir başka çalışmada annenin zihinsel durumlara ilgi merakın artan stres toleransı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Rutherford vd., 2015;2013). Bu nedenle EİDİÖ-KF alt ölçeklerinin ebeveyn stresi ile ilişkisinin anlaşılması için tüm alt boyutlara odaklanan daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu farklılığın nedeninin yorumlanırken dikkatli olunması ve daha büyük örneklerle çalışmalar yapılması oldukça önemlidir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular yine de ebeveyn zihinselleştirmesinin her boyutunun ebeveyn ve çocuk psikolojik işleyişinin farklı özelliklerinden oluşan çok boyutlu bir yapı olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Ortak ebeveynlik çocuk bakımında ebeveynlerin birlikte çalışmasını gösterir. Araştırma sonucunda ebeveyn stresi ve ortak ebeveynlik arasında anlamlı, ters yönde ve orta düzeyde bir ilişki gözlenmiştir. Bu bulgu ışığında ortak ebeveynlik arttıkça ebeveyn stresinin azaldığını söylemek mümkündür. Bu sonuç alanyazın bulguları ile tutarlıdır (Abidin ve Brunner, 1995; Askari vd., 2012; Kwan vd., 2015; Morrill vd., 2010). Örneğin; 1-13 yaş arası çocuğu olan 1606 ebeveyn üzerinde İtalya’da yapılan bir çalışmada ortak ebeveynliğin ebeveyn stresi ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Delvecchio vd., 2015).

Hem pandemi döneminde annelerin kaygı ve depresyon seviyelerinde artış olduğuna ilişkin elde edilen alanyazın verilerine (Örneğin; Cameron vd. 2020; Gerhold,2020) hem de annenin depresyon seviyesinin ebeveyn stresi üzerindeki etkisinin incelendiği alanyazın verilerine dayanılarak (Örneğin; (Abidin, 1990; Dollberg vd., 2021) annenin depresyon seviyesi kontrol değişkeni olarak çalışmaya eklenmiştir. Alan yazın ile tutarlı olarak ebeveyn stresi ve annelerin depresyon seviyesi arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı, doğru yönde ve kuvvetli bir ilişki gözlenmiştir. Buna göre, annelerin depresyon seviyesinde artış oldukça ebeveyn stresinde artış olduğu söylemek mümkündür. Annenin yaşı ve ebeveyn stresi arasında anlamlı, ters yönde ve zayıf düzeyde bir ilişki gözlenmiştir. Dolberg ve arkadaşları tarafından 2021 yılında yapılan araştırmanın bulguları ile farklılaşmaktadır. Bu

nedenle olası etkisinin kontrol edilmesi amacıyla araştırmaya kontrol değişkeni olarak dahil edilmiştir.

Annenin yaşının ve depresyon düzeyinin kontrol edilmesinin ardından ebeveyn stresinin ortak ebeveynlik, ebeveyn zihinselleştirmesi ve onun alt boyutları arasında farklılaşıp farklılaşmadığının test edilmesi amacıyla bağımsız örneklemeler için kovaryans analizleri uygulanmıştır. Analiz öncesinde bağımsız değişkenler kategorik hale getirilmiştir. Bu doğrultuda ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları medyan değerine göre düşük ve yüksek olmak üzere iki gruba; ortak ebeveynlik değişkeni ise yüzdelik değerleri dikkate alınarak düşük, orta ve yüksek düzeyde ortak ebeveynlik olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Araştırma sorularının test edilmesi amacıyla ilgili analizler gerçekleştirilmiştir.

4.1. ORTAK EBEVEYNLİĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Ebeveyn zihinselleştirmesi alt boyut düzeylerinin ve ortak ebeveynlik düzeylerine göre ebeveyn stresinin puanlarında farklılık olup olmadığının incelenmesi için iki yönlü Kovaryans Analizi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde ebeveyn zihinselleştirmesi alt boyut düzeylerinin ve ortak ebeveynlik düzeyinin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu göre zihinselleştirme öncesi mod düzeyi yüksek olan annelerin, zihinselleştirme öncesi mod düzeyi düşük olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir. Bu bulgu alanyazın ile tutarlıdır (Cowes ve Santelices, 2020; Dollberg vd., 2021; Nijssens vd., 2018; Rutherford vd., 2015;2013; Shai vd., 2017). Düşük ebeveyn zihinselleştirmesinin bir göstergesi olan zihinselleştirme öncesi mod düzeyi yüksek olan anneler çocuklarının davranışlarını anlayamadıkları için daha fazla endişe duyabilirler. Bu da annelerin çocuklarının davranışlarına duyarlı ve etkili bir şekilde yanıt verememelerine neden olabilir (Yatziv vd., 2020).

Araştırma sonuçlarına göre zihinsel durumlara ilgi merak düzeyi düşük olan annelerin, yüksek olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir. Ensink ve arkadaşları tarafından (2016) yapılan bir çalışmada ebeveyn zihinselleştirmesinin annelerin kendi olumsuz duygu durumlarını düzenlemelerine

yardımcı olduğunu göstermiştir. Çocuğunun zihinsel dünyasına merak ile yaklaşan bir ebeveyn kendi kaygılarının farkında olarak çocuğunun davranışını yorumlamaya çalışabilir ve bu da ebeveyn stresinin azalmasına neden olabilir. Annelerin çocuklarının zihinlerini anlamak için ilgiyle girdikleri bu çaba çocuklarının davranışlarını yorumlamalarını kolaylaştırabilir. Bu De Roo ve arkadaşları tarafından (2019) yapılan bir araştırmada zihinsel durumlara ilgi ve merak düzeyi yüksek olan ebeveynlerin ebeveynlikle başa çıkma becerilerinin ve stres farkındalıklarının daha yüksek olduğunu gösteren bulgularla örtüşmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre zihinsel durumlar hakkında kesinlik düzeyi düşük olan annelerin, yüksek olan annelere kıyasla fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir. Yapılan bir çalışmada zihinsel durumlar hakkında kesinlik düzeyinin yeterlik ve başa çıkma ile pozitif olarak ilişkili olduğu bulunmuştur (De Roo vd., 2019). Çocuğun zihinsel durumları hakkında kesinlik her ne kadar olumsuz ebeveyn zihinselleştirmesinin bir göstergesi olarak görülse de ebeveyn yeterliği ve başa çıkma becerisi ile pozitif olarak ilişkili görülmesi bu ebeveynlerde ebeveyn stresinin daha az deneyimlenmesinin nedenlerinden biri olabilir.

Üç modelde de annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde ortak ebeveynlik düzeyinin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ortak ebeveynlik deneyimi düşük olan annelerin bu deneyimi yüksek olan annelere kıyasla daha fazla ebeveyn stresi deneyimledikleri görülmektedir. Bu bulgu alanyazın ile tutarlıdır (Schoppe-Sullivan vd., 2004; Thullen ve Bonsall, 2017). Annelerin üzerlerindeki bakım yükü arttığında yapmamayı tercih ettikleri işleri yerine getirirken bir yandan da çocukları ile etkileşim halinde bulunmalarına neden olabilir. Bu da ebeveyn stresinin bir çıktısı olan fonksiyonel olmayan ebeveynlik davranışlarının görülmesine katkı sağlayabilir. (Yatziv vd., 2020) Ancak eşleri tarafından daha fazla desteklendiğini hisseden anneler ebeveynlik rollerinde daha az stres yaşarlar. Araştırmada elde edilen mevcut bulgular ortak ebeveynliğin aile ailt sistemi üzerinde koruyucu bir faktör olabileceğini göstermektedir (Shai vd., 2017).

Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizde ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları ve ortak ebeveynlik arasındaki

etkileşiminin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu sonuç ebeveyn zihinselleştirmesinin alt boyutları ebeveynlik stresi üzerindeki etkisinin ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu nedenle ortak ebeveynlik arttıkça zihinselleştirme öncesi modların ile ebeveyn stresi üzerindeki olumsuz etkisi azaldığına dair olan hipotezler desteklenmemiştir. Benzer bulgulara çocuğun zihinsel durumlarına ilgi-merak ve çocuğun zihinsel durumları hakkında kesinlik alt boyutlarında ulaşılmıştır.

Ortak ebeveynlikte cinsiyet rollerini göz önünde bulundurduğunuzda çocukları yıkamak, beslemek ve yatıştırmak gibi görevler genellikle kadınların işi olarak kabul edilmektedir. Çocuk bakımı üzerindeki iş bölümünün annenin temel bakım verme ihtiyaçlarını karşılama, babanın ise evde bulunması şeklinde olabilmektedir. Hatta Pleck (2010) “bozulmamış” bir ailede babanın ana çocuk bakım rolünü üstlenmesinin olası olmadığını vurgular. Babalar çocuk bakımında ikincil bir rol oynama eğilimindedir (Kwan vd., 2015). Çocuk bakımı rolünü ancak ihtiyaç duyulduğunda yerine getirmektedirler (Lewis, 1997). Ortak ebeveynlik özünde anne-baba-çocuk üçlü ilişkisinde annelerin babalardan, babaların ise annelerden destek alması anlamına gelir. Anneler, babaların çocuk bakımına katılımını destekledikçe, babalar bir tatmin duygusu kazanmaktadır. Yüksek eş-ebeveynlik ittifakına sahip olmalarına rağmen, zihinselleştirmenin ebeveynlik stresi üzerindeki, etkisini hafifletmemesinin bir nedeni anneler, babaların ebeveynliğe yönelik olumlu tutumlarını ortak ebeveynlik eylemlerinden daha fazla takdir etme eğilimlerinden kaynaklanıyor olabilir (Kwan vd., 2015). Bu bulgular mevcut araştırma ışığında incelendiğinde örnekleme ortak ebeveynlik puanlarının yüksek olmasına rağmen ortak ebeveynliğin neden anneler için bir moderatör olmadığını açıklayabilir. Modern dünyada çocukların tek bir bakım vereninin olması uzmanlar tarafından sağlıklı bulunmamaktadır Özellikle araştırma verilerinin pandemi dönemi gibi anneler üzerindeki bakım verme yükünün ve ebeveyn stresinin arttığı bir dönemde toplandığı göz önünde bulundurulduğunda anneler çocuk bakımı konusunda babaların desteğini değil başat aktör olarak rol almalarını bekliyor olabilirler.

Örneklemin bir diğer temsil edilebilirlik sorunu ortak ebeveynlik ölçeğinde ortaya çıkmaktadır. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar daha yüksek ortak

ebeveynliğe işaret etmektedir. Ölçekten elde edilen betimsel istatistik değerleri incelendiğinde ortalamanın ($\bar{x}= 82,03$) yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle örneklemin ortak ebeveynlik düzeyi yüksek ebeveynlerden oluştuğu söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde yapılan bazı araştırmalarda, babaların okul öncesi çocukların bakımında bebelerden daha fazla rol üstlendiğini ortaya koymaktadır (Bailey, 1994; De Luccie, 1996). Araştırmanın örneklemini incelendiğinde araştırmaya katılan annelerin çocuklarının büyük çoğunluğunun ($\bar{x}= 40,07$; $ss=18,33$) okul öncesi dönemde bulunması göz önüne alındığında ortak ebeveynlik puanlarının yüksek olmasının bir nedeni olabilir. Gelecek çalışmalarda yaş dönemleri açısından ortak ebeveynliğin Türkiye örnekleminde farklılaşıp farklılaşmadığının araştırılması faydalı olabilir.

Çalışmanın kısıtlılıklarından biri verilerin öz-bildirim ölçekleri toplanmış olmasıdır. Araştırmada kullanılan ölçeklerden bir olan EİDÖ'nün soruları incelendiğinde bazı maddelerin (Örn; Çocuğum bazen yapmak istediğim şeyden beni alıkoymak için hasta olur.) ebeveynlerin beğenilme etkisi ile yanlı olarak değerlendirilebilecekleri görülmektedir. Ayrıca ortak ebeveynlik ölçülürken annelerin eşlerine yönelik kendi algıladıkları destek ölçülmüştür. Gelecek araştırmalarda gözlemsel değerlendirmelerinde kullanılması faydalı olacaktır.

EİDÖ kullanılırken bazı psikometrik problemler ile karşılaşmıştır. Zihinselleştirme öncesi modlar alt ölçeğinden 0,59 olarak hesaplanan ve zihinsel durumlara karşı ilgi merak alt ölçeğinden 0,65 olarak hesaplanan Cronbach alfa değeri araştırma kapsamında literatüre göre tatmin edici düzeyde kabul edilsede (Taber,2018) ölçeğin güvenilirliği ile ilgili sınırlılıkların olduğunu göstermektedir. Ayrıca Cronbach Alpha değeri madde sayısı arttıkça artma eğiliminde olduğu bilinmektedir. Ölçekten toplam puan elde edilememesi nedeniyle alt ölçeklerdeki madde sayısı 6 ile 5 arasında değişmektedir. Bu da alfa değerinin bundan etkilenmesine neden olmuş olabilir (Taber, 2018). Madde-toplam korelasyon değerleri incelendiğinde ($r<0,30$) tatmin edici olmayan değerler bulunmuştur. EİDÖ kullanılarak Kanada'da 0-12 yaş aralığında çocuğu olan 306 ebeveyn ile yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. EİDÖ'nün yeni bir ölçek olması nedeniyle geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesi konusunda daha fazla kanıtı ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye'de ölçeğin

kullanıldığı çalışmalar incelendiğinde alt ölçeklerden elde edilen Cronbach Alpha değerinde farklılıklar görülmektedir. Örneğin Çelebi tarafından 2019 yılında yapılan bir çalışmada ZÖM için 0,64, ZİM için 0,74 değerleri, Yıldız tarafından 2020 yılında yapılan bir araştırmada ZİM için 0,56 değeri elde edilmiştir. Bu ölçeğin kültürel uyarlamaları esnasında ortaya çıkan sınırlılık hakkında kanıt sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan annelerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde örneklemin büyük bir kısmının orta-üst sosyo ekonomik düzeyden gelen, eğitim düzeyi yüksek annelerden oluştuğu görülmektedir. Ebeveyn zihinselleştirmesinin annenin eğitim durumu, zeka düzeyi ve ekonomik düzeyi gibi faktörlerden etkilendiği araştırmalar tarafından belirtilmektedir (Slade, 2005). Örneklem ve demografik özelliklerle (yüksek eğitim ve SED) ilgili sınırlamalar nedeniyle bulguların diğer popülasyonlara genellenebilmesi için daha büyük ve çeşitlendirilmiş örneklemle çalışılmasına ihtiyaç vardır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı verilerin Google Form'lar aracılığı ile sosyal medya platformlarında paylaşılarak toplanmış olmasıdır. Örneklemin sosyo ekonomik düzey ve eğitim düzeyinin yüksek çıkma nedenlerinden biri bu olabilir.

Gelecek araştırmalar için ebeveyn zihinselleştirmesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkinin doğası araştırılırken bu iki değişken arasındaki çift yönlü ilişkinin de göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır. Alanyazın incelendiğinde stresin doğası gereği zihinselleştirme kapasitesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Stresin beraberinde getirdiği uyarılma daha önce de bahsedildiği gibi bilinçli zihinselleştirme süreçlerini sekteye uğratabilir (Fonagy ve Luyten, 2009). Tüm bunlar göz önüne alındığında zihinselleştirmedeki bozulmaların strese karşı olan toleransın azalması ile ilişki olduğu unutulmamalıdır. Bununla birlikte, zihinselleştirmedeki bozulmaların artan sıkıntı ile ilişkili olabileceği bu bulguların potansiyel çift yönlülüğünü dikkate almak da önemlidir (Rutherford vd., 2015). Araştırmada kesitsel bir desen kullanılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulguların nedenselliği ile ilgili bir çıkarım yapılamaz. Bununla birlikte gelecek çalışmalarda ebeveyn zihinselleştirmesinin gelişimsel çıktılarının incelenmesi için boylamsal bir yaklaşım tercih edilebilir

Araştırmanın kuramsal çerçevesinin oturtulduğu Abidin tarafından (2012) geliştirilen Ebeveyn Stres Modeli incelendiğinde çocuğa ilişkin faktörlerin ebeveyn

stresi üzerinde doğrudan etkisi olduğu görülmektedir. Nitekim Shai ve arkadaşları tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmada çocuğun mizacı ile ebeveyn stresi arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu nedenle ebeveyn stresinin doğası araştırılırken çocuğa ilişkin faktörlerinde araştırmaya dahil edilmesi faydalı olacaktır.

Son olarak, anne ve babanın ebeveynlik yolculuğundaki zihinselleştirme ve ebeveyn stresi deneyimleri ölçülürken bir sistem yaklaşımı kullanılarak babalardan da ölçüm alınması gelecek araştırmalar için aile dinamiklerini daha iyi anlamaya olanak sağlayabilir.

SONUÇ VE KLİNİK UYGULAMALAR

0-6 yaş arası çocuğu olan annelerin zihinselleştirme seviyelerinin ebeveyn stresi üzerine etkisi ve bu ilişkide ortak ebeveynliğin düzenleyici rolü incelemeyi amaçlayan bu çalışmaya 345 ebeveyn katılmıştır. Annelerin yaş ve depresyon düzeyleri kontrol edilerek yapılan analizlerde zihinselleştirme öncesi mod, zihinsel durumlar hakkında kesinlik ve zihinsel durumlara karşı ilgi ve merak ve ortak ebeveynlik düzeylerinin ebeveyn stresi üzerinde anlamlı düzeyde temel etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu etki ortak ebeveynlik düzeylerine göre farklılaşmamıştır.

Türkiye’de yapılacak olan bu çalışma normal popülasyonda ebeveynlerin deneyimledikleri stresin doğası hakkında bilgi vermesi çalışmanın özgün yanlarından. Nitekim çalışmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bunlardan ilki örneklemin algılanan ortak ebeveynliği, sosyo-ekonomik düzeyi ve eğitim düzeyi yüksek annelerden oluşmuş olmasıdır. Bu çalışmanın genellenebilirliğini olumsuz etkilemektedir. İkincisi çalışmanın bağımsız değişkeni olan ebeveyn zihinselleştirmesinin zihinselleştirme öncesi modlar ve zihinsel durumlar karşı ilgi-merak alt ölçeklerinin araştırma kapsamında hesaplanan düşük güvenilirliğe sahip olmasıdır. Bu nedenle araştırma sonuçları yorumlanırken dikkatli olunmalıdır. Üçüncü sınırlılık araştırmada sosyal medya platformları aracılığı ile öz bildirim ölçeği ile veri toplanmış olmasıdır.

Çalışmanın klinik alana vereceği katkının en önemlisi ebeveyn zihinselleştirmesinin ebeveyn stresi üzerindeki etkisidir. Ruh sağlığı alanında yapılan ebeveyn danışmanlığı ve terapi programlarında ailelerle çalışırken çocuğun duygu ve düşüncesini anlama becerisinin gelişimine yönelik programların geliştirilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdel-Rahman, E. M., Balogun, S. A., Kepple, A., Ma, J. Z., Turgut, F., Kovesdy, C. P., & Balogun, R. A.** (2011). Beck Depression Inventory and survival in elderly hemodialysis patients. *Nephrology Dialysis Transplantation*, 26(6), 2064–2065. <https://doi.org/10.1093/ndt/gfr086>
- Abidin, R. R.** (1990). Introduction to the Special Issue: The Stresses of Parenting. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 298–301. <https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1904>
- Abidin, R. R.** (1992). The Determinants of Parenting. *Parenting*, 21(4), 407–412
- Abidin, Richard R. Brunner, J. F.** (1995). Development of a parenting alliance Inventory. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(1), 31–40. <https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2401>
- Apaydın, S.** (2022). *The effect of positive discipline parenting program on parental disciplinary practices, parenting stress and parenting self-efficacy* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Arikan, G., Acar, I. H., & Üstündağ-Budak, M.** (2020). Türkiye'deki annelerde içsel düşünme işlevselliği kısa-formunun geçerliliği. Sözlü Sunum, 1.Uluslararası Bebek, Çocuk ve Ergen Kongresi, İstanbul.
- Askari, M., Noah, S. B. M., Hassan, S. A. B., & Baba, M. B.** (2012). Comparison the Effects of Communication and Conflict Resolution Skills Training on Marital Satisfaction. *International Journal of Psychological Studies*, 4(1), 182–195. <https://doi.org/10.5539/ijps.v4n1p182>
- Bailey, W. T.** (1994). A longitudinal study of fathers' involvement with young children: Infancy to age 5 years. *Journal of Genetic Psychology*, 155, 331–339.
- Bakır, D.** (2020). *Farklı gelişen çocukların ebeveynlerinde öz duyarlılık ve aile desteği algısının ebeveyn stresi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Barello, S., Palamenghi, L., & Graffigna, G.** (2020). Burnout and somatic symptoms among frontline healthcare professionals at the peak of the Italian COVID-19 pandemic. *Psychiatry Research*, 290, 113129.

- Bateman, A. & Fonagy, P. (2019).** *Handbook of Mentalizing in Mental Health Practice, 2nd Ed.*
- Belsky, J. (1984).** The Determinants of parenting: A Process Model. *Child Development, 55* (1), 83–96.
- Belsky, J. (2011).** Child care and its impact on young children. *Encyclopedia on Early Childhood Development, November 2003*, 1–7.
- Beyhatun, M. N. (2022).** *Kronik hastalığı olan ve olmayan annelerin aile dayanıklılığı ile ebeveyn öz yeterliği ve ebeveyn stresi arasındaki ilişki (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).* Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Blair, C. (2002).** School readiness: Integrating cognition and emotion in a neurobiological conceptualization of children’s functioning at school entry. *American Psychologist, 57*(2), 111–127. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.57.2.111>
- Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E., & Koppels, T. (2020).** Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse and Neglect, 110*(June). <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104699>
- Cameron, E. E., Joyce, K. M., Delaquis, C. P., Reynolds, K., Protudjer, J. L. P., & Roos, L. E. (2020).** Maternal psychological distress & mental health service use during the COVID-19 pandemic. *Journal of Affective Disorders 276* (2020) 765–774, January, 765–774.
- Çekiç, A., & Hamamci, Z. (2018).** Anne-Baba stres ölçeği kısa formunun Türkçeye uyarlanması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 19*(1), 63–70. <https://doi.org/10.5455/apd.263093>
- Chung, G., Lanier, P., & Wong, P. Y. J. (2022).** Mediating Effects of Parental Stress on Harsh Parenting and Parent-Child Relationship during Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. *Journal of Family Violence, 37*(5), 801–812. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1>
- Coplan, R. J. and W. M. (2009).** Shy and soft spoken. *Infant and Child Development, 18*(6), 238–254. <https://doi.org/10.1002/icd>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997).** Families as systems. *Annual Review of Psychology, 48*, 243–267. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.243>
- Cowes, E. A., & Santelices, M. P. (2020).** Preschool theory of mind: it’s relation with mother’s parental stress and reflective function. *Early Child Development and Care, 0*(0), 1–10. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1763977>

- Çiftçi, M.** (2020). *Özel yetenekli çocukların anne-babalarına yönelik geliştirilen psiko-eğitim programının akılcı olmayan inançlar, psikolojik sağlık ve ebeveyn stresi üzerindeki etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Creasey, G. L., & Jarvis, P. A.** (1994). Relationships between parenting stress and developmental functioning among 2-year-olds. *Infant Behavior and Development*, 17(4), 423–429. [https://doi.org/10.1016/0163-6383\(94\)90034-5](https://doi.org/10.1016/0163-6383(94)90034-5)
- Crnic, K., & Low, C.** (2002). Everyday stresses and parenting. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Volume 5-Practical issues in parenting* (2.Baskı) içinde (s.243–267). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Creasey, G. & Reese, M.** (1996). Mothers' and Fathers' Perceptions of Parenting Hassles: Associations With Psychological Symptoms, Nonparenting Hassles and Behavior Problems. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 393–406.
- Dabrowska, A., & Pisula, E.** (2010). Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(3), 266–280. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x>
- Davies, P. T., & Cicchetti, D.** (2004). Toward an integration of family systems and developmental psychopathology approaches. *Development and Psychopathology*, 16(3), 477–481. <https://doi.org/10.1017/S0954579404004626>
- Deater-Deckard, K., & Scarr, S.** (1996). Parenting stress among dual- earner mothers and fathers: Are there gender differences?. *Journal of Family Psychology*, 10,45–59.
- Deater-Deckard, K.** (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 314–332.
- Deater-Deckard, K.** (2004). *Parenting Stress*. Yale University Press.
- De Luccie, M.** (1996). Predictors of paternal involvement and satisfaction. *Psychological Reports*, 79, 1351–1359.
- Delvecchio, E., Sciandra, A., Finos, L., Mazzeschi, C., & Di Riso, D.** (2015). The role of co-parenting alliance as a mediator between trait anxiety, family system maladjustment, and parenting stress in a sample of non-clinical Italian parents. *Frontiers in Psychology*, 6(August), 1–8.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01177>

- Demers, I., Bernier, A., Tarabulsky, G. M., & Provost, M. A.** (2010). Maternal and child characteristics as antecedents of maternal mind-mindedness. *Infant Mental Health Journal*, 31(1), 94–112. <https://doi.org/10.1002/imhj.20244>
- Dollberg, D. G., Hanetz Gamliel, K., & Levy, S.** (2021). Mediating and moderating links between coparenting, parental mentalization, parents' anxiety, and children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 35(3), 324–334. <https://doi.org/10.1037/fam0000728>
- Dunning, M. J., & Giallo, R.** (2012). Fatigue, parenting stress, self-efficacy and satisfaction in mothers of infants and young children. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 30(2), 145–159. <https://doi.org/10.1080/02646838.2012.693910>
- Ertaş İlayda Nur.** (2020). *Tipik ve atipik gelişim gösteren okul öncesi çocuklarda duygusal istismara maruz kalma potansiyelinin ebeveyn stresi ve çocuk mizacı bağlamında İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük
- Epley, N., Keysar, B., Van Boven, L., & Gilovich, T.** (2004). Perspective taking as egocentric anchoring and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 327–339. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.3.327>
- Farmer, A. Y., & Lee, S. K.** (2011). The Effects of Parenting Stress, Perceived Mastery, and Maternal Depression on Parent-Child Interaction. *Journal of Social Service Research*, 37(5), 516–525. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.607367>
- Feinberg, M. E.** (2003). The Internal Structure and Ecological Context of Coparenting: A Framework for Research and Intervention. *Parenting*, 3(2), 95–131. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0302_01
- Folkman, S. and Lazarus, R. S.** (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of health and social behavior*, 21(3), 219-239.
- Fonagy, P., Luyten, P., Moulton-Perkins, A., Lee, Y. W., Warren, F., Howard, S., Ghinai, R., Fearon, P., & Lowyck, B.** (2016). Development and validation of a self-report measure of mentalizing: The reflective functioning questionnaire. *PLoS ONE*, 11(7), 1–28. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158678>
- Gerhold, L.** (2020). COVID-19: Risk perception and Coping strategies. *Interdisciplinary Security Research Group Institute of Computer*

Science Freie Universität Berlin, 1–11.

- Goldberg, S.** (1997). Attachment and childhood behavior problems in normal, at-risk and clinical samples. In L. Atkinson & K. J. Zucker (Eds.), *Attachment and psychopathology* (pp. 171–195). Guilford Press.
- Goodyer, I. M.** (1990). Annotation: Recent Life Events and Psychiatric Disorder in School Age Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31(6), 839–848. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1990.tb00828.x>
- Guajardo, N. R., Snyder, G. ve Petersen, R.** (2009). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, 18(1), 37-60.
- Halpern-Meekin, S., & Turney, K.** (2016). Relationship Churning and Parenting Stress Among Mothers and Fathers. *J Marriage Fam.*, 78(1), 715–729. <https://doi.org/10.1111/jomf.12297>.Relationship
- Harrison, C., & Sofronoff, K.** (2002). ADHD and Parental Psychological Distress: Role of Demographics, Child Behavioral Characteristics, and Parental Cognitions. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41(6), 703–711. <https://doi.org/10.1097/00004583-200206000-00010>
- Hayes, S. A., & Watson, S. L.** (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629–642. <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1604-y>
- Hazan, A. H.** (2019). *The influence of parental reflective functioning on caregiving helplessness among parents : Mediating effects of attachment dimensions and parenting styles* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Hiraoka, D., & Tomoda, A.** (2020). Relationship between parenting stress and school closures due to the COVID-19 pandemic. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(9), 497–498. <https://doi.org/10.1111/pcn.13088>
- Hisli N.** (1988). Beck depresyon envanterinin geçerliği üzerine bir çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 6(22), 118–126.
- Hisli, N.** (1989). Beck depresyon envanteri'nin üniversite öğrencileri için geçerliği güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Holly, L. E., Fenley, A. R., Kritikos, T. K., Merson, R. A., Abidin, R. R., & Langer, D. A.** (2019). Evidence-Base Update for Parenting Stress

Measures in Clinical Samples. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 48(5), 685–705.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2019.1639515>

- Ippolito Morrill, M., Hines, D. A., Mahmood, S., & Córdova, J. V.** (2010). Pathways between marriage and parenting for wives and husbands: The role of coparenting. *Family Process*, 49(1), 59–73.
<https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01308.x>
- Kamal, N. M., & Othman, N.** (2020). Depression, Anxiety, and Stress in the time of COVID-19 Pandemic in Kurdistan Region, Iraq. *Kurdistan Journal of Applied Research*, May, 37–44. <https://doi.org/10.24017/covid.5>
- Kwan, R. W. H., Kwok, S. Y. C. L., & Ling, C. C. Y.** (2015). The Moderating Roles of Parenting Self-Efficacy and Co-parenting Alliance on Marital Satisfaction Among Chinese Fathers and Mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 24(12), 3506–3515. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0152-4>
- Lazarus, R. S.** (1993). From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44, 1–21.
- Lewis, C.** (1997). Fathers and preschoolers. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 121–142). New York: Wiley.
- Liebman, R., Minuchhin, S., & Baker, L.** (1974). The Use of Structural Family Therapy in the Treatment of Intractable Asthma. *American Journal of Psychiatry*, 131(2), 535–540.
- Luyten, P., Mayes, L. C., Nijssens, L., & Fonagy, P.** (2017). The parental reflective functioning questionnaire: Development and preliminary validation. *PLoS ONE*, 12(5), 1–28. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176218>
- Margolin, G., Gordis, E. B., & John, R. S.** (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, 15(1), 3–21. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.1.3>
- Marsanić, V. B., & Kusmić, E.** (2013). Coparenting within the family system: review of literature. *Collegium Antropologicum*, 37(4), 1379–1383.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24611362>
- Meins, E., Fernyhough, C., Fradley, E., & Tuckey, M.** (2001). Rethinking maternal sensitivity: Mothers' comments on infants' mental processes predict security of attachment at 12 months. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(5), 637–648.
<https://doi.org/10.1017/S0021963001007302>

- Merdan, E. D.** (2019). *The predictors of parental stress and family resilience in mothers of children with autism spectrum disorder* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Mert, E., Hallioğlu, O., & Ankaralı Çamdeviren, H.** (2008). Turkish version of the parenting stress index short form: A psychometric study. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 28(3), 291–296.
- Mesman, J., Van Ijzendoorn, M., Behrens, K., Carbonell, O. A., Cárcamo, R., Cohen-Paraira, I., De La Harpe, C., Ekmekçi, H., Emmen, R., Heidar, J., Kondo-Ikemura, K., Mels, C., Mooya, H., Murtisari, S., Nóbrega, M., Ortiz, J. A., Sagi-Schwartz, A., Sichimba, F., Soares, I., ... Zreik, G.** (2016). Is the ideal mother a sensitive mother? Beliefs about early childhood parenting in mothers across the globe. *International Journal of Behavioral Development*, 40(5), 385–397. <https://doi.org/10.1177/0165025415594030>
- McHale, J. P.** (2007). When infants grow up in multiperson relationship systems. *Infant Mental Health Journal*, 28(4), 370–392. <https://doi.org/10.1002/imhj.20142>
- McMahon, C. A., & Meins, E.** (2012). Mind-mindedness, parenting stress, and emotional availability in mothers of preschoolers. *Early Childhood Research Quarterly*, 27(2), 245–252. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.08.002>
- McPherson, A. V., Lewis, K. M., Lynn, A. E., Haskett, M. E., & Behrend, T. S.** (2009). Predictors of parenting stress for abusive and nonabusive mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 18(1), 61–69. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9207-0>
- Moccia, L., Janiri, D., Pepe, M., Dattoli, L., Molinaro, M., De Martin, V., Chieffo, D., Janiri, L., Fiorillo, A., Sani, G., & Di Nicola, M.** (2020). Affective temperament, attachment style, and the psychological impact of the COVID-19 outbreak: an early report on the Italian general population. *Brain, Behavior, and Immunity*, 87, 75–79. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.048>
- Neece, C. L.** (2014). Parenting Stress Transactional Model. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 117(1), 174–186. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-117.1.48.Parenting>
- Nijssens, L., Bleys, D., Casalin, S., Vliegen, N., & Luyten, P.** (2018). Parental Attachment Dimensions and Parenting Stress: The Mediating Role of Parental Reflective Functioning. *Journal of Child and Family Studies*, 27(6), 2025–2036. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1029-0>

- Oppenheim, D., & Koren-Karie, N.** (2002). Mothers' insightfulness regarding their children's internal worlds: The capacity underlying secure child-mother relationships. *Infant Mental Health Journal*, 23(6), 593–605. <https://doi.org/10.1002/imhj.10035>
- Özdin, S., & Bayrak Özdin, Ş.** (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of
- Pisterman, S., Firestone, P., McGrath, P., Goodman, J. T., Webster, I., Mallory, R., & Coffin, B.** (1992). The effects of parent training on parenting stress and sense of competence. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue Canadienne Des Sciences Du Comportement*, 24(1), 41–58. <https://doi.org/10.1037/h0078699>
- Pleck, J. H.** (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 58-93). New York: Wiley.
- Prihidko, A., Long, H., & Wheaton, M. G.** (2020). The Effect of Concerns About COVID-19 on Anxiety, Stress, Parental Burnout, and Emotion Regulation: The Role of Susceptibility to Digital Emotion Contagion. *Frontiers in Public Health*, 8(December), 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.567250>
- Rostad, W. L., & Whitaker, D. J.** (2016). The Association Between Reflective Functioning and Parent–Child Relationship Quality. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2164–2177. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0388-7>
- Rutherford, H. J. V., Goldberg, B., Luyten, P., Bridgett, D. J., & Linda, C.** (2013). Parental reflective functioning is associated with tolerance of infant distress but not general distress: Evidence for a specific relationship using a simulated baby paradigm. *Infant Behavior and Development*, 36(4), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2013.06.008>.
- Rutherford, H. J. V., Booth, C. R., Luyten, P., Bridgett, D. J., & Mayes, L. C.** (2015). Investigating the association between parental reflective functioning and distress tolerance in motherhood. *Infant Behavior and Development*, 40, 54–63. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2015.04.005>
- Sadler, L. S., Slade, A., Close, N., Webb, D., Simpson, T., Fennie, K., & Mayes, L.** (2013). Minding the Baby: Enhancing Parental Reflective Functioning in a Nursing/Mental Health Home Visiting Program. *Infant Mental Health Journal*, 34(5), 391–405. <https://doi.org/10.1002/imhj>.
- Sahithya, B. R., Kashyap, R. S., & Roopesh, B. N.** (2020). Perceived stress, parental

stress, and parenting during covid-19 lockdown: A preliminary study. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 16(4), 44–63. <https://doi.org/10.1177/0973134220200404>

Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Frosch, C. A., & McHale, J. L. (2004). Associations Between Coparenting and Marital Behavior From Infancy to the Preschool Years. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 194–207. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.18.1.194>

Salman-Engin, E. (2014). *Coparenting processes in the us and turkey: triadic interactions among mothers, fathers, and grandmothers with 3-month-old infants* (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Selye, H. (1956), *The stress of life*. New York: McGraw-Hill.

Selye, H. (1973). The Evolution of the Stress Concept: The originator of the concept traces its development from the discovery in 1936 of the alarm reaction to modern therapeutic applications of syntoxic and catatonic hormones. *American Scientist*, 61(6), 692-699.

Shai, D., Dollberg, D., & Szepeswol, O. (2017). The importance of parental verbal and embodied mentalizing in shaping parental experiences of stress and coparenting. *Infant Behavior and Development*, 49(March), 87–96. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2017.08.003>

Sharp, C., & Fonagy, P. (2008). The parent's capacity to treat the child as a psychological agent: Constructs, measures and implications for developmental psychopathology: Topic review. *Social Development*, 17(3), 737–754. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00457.x>

Slade, A., Grienenberger, J., Bernbach, E., Levy, D., & Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study. *Attachment and Human Development*, 7(3), 283–298. <https://doi.org/10.1080/14616730500245880>

Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents' Stress and Children's Psychological Problems in Families Facing the COVID-19 Outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, 11(January), 1–7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>

Suchman, N. E., Ordway, M. R., de las Heras, L., & McMahon, T. J. (2016). Mothering from the Inside Out: results of a pilot study testing a mentalization-based therapy for mothers enrolled in mental health services. *Attachment and Human Development*, 18(6), 596–617. <https://doi.org/10.1080/14616734.2016.1226371>

- Taber, K. S.** (2018). The Use of Cronbach's Alpha When Developing and Reporting Research Instruments in Science Education. *Research in Science Education*, 48(6), 1273–1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>
- Tahmassian, K., & Moghadam, N. J.** (2011). Relationship between self-efficacy and symptoms of anxiety, depression, worry and social avoidance in a normal sample of students. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 5(2), 91–98.
- Tarsuslu, B., Kaya, H., & Öner, Ö.** (2021). Examination of Anxiety Levels and Stress Coping Styles During Early Stage of Covid-19 Pandemic. *Gevher Nesibe Journal IESDR*, 6(12), 1–09. <https://doi.org/10.46648/gnj.188>
- Teubert, D., & Pinquart, M.** (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting*, 10(4), 286–307. <https://doi.org/10.1080/15295192.2010.492040>
- Thoits, P.** (1995). Stress, Coping and Social Support Processes: Where Are We? What Next?. *Journal of Health Sciences & Behavior* (53–79).
- van Griethuijsen, R. A. L. F., van Eijck, M. W., Haste, H., den Brok, P. J., Skinner, N. C., Mansour, N., Gencer, A. S., & BouJaoude, S.** (2015). Global patterns in students' views of science and interest in science. *Research in Science Education*, 45(4), 581–603. <https://doi.org/10.1007/s11165-014-9438-6>
- Yatziv, T., Kessler, Y., & Atzaba-poria, N.** (2020). Supplemental Material for When Do Mothers' Executive Functions Contribute to Their Representations of Their Child's Mind? A Contextual View on Parental Reflective Functioning and Mind-Mindedness. *Developmental Psychology*, 56(6), 1191–1206. <https://doi.org/10.1037/dev0000931.supp>
- Yaylacı B.** (2019) Okul öncesi çocuklarda ebeveyn çocuk ilişkisinin internet kullanımı üzerine etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Bülent Ecevit University of Institute of Health Sciences.
- Zeegers, M. A. J., Colonnaesi, C., Stams, G. J. J. M., & Meins, E.** (2017). Mind matters: A meta-analysis on parental mentalization and sensitivity as predictors of infant-parent attachment. *Psychological Bulletin*, 143(12), 1245–1272. <https://doi.org/10.1037/bul0000114>

- Zhou, J., Liu, L., Xue, P., Yang, X., & Tang, X.** (2020). Mental health response to the COVID-19 outbreak in China. *American Journal of Psychiatry*, *177*(7), 574–575. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2020.20030304>
- Wang, G. H., Zhang, Y. T., Zhao, J., Zhang, J., & Jiang, F.** (2020). Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *Journal of Shanghai Jiaotong University (Medical Science)*, *40*(3), 279–281. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1674-8115.2020.03.001>
- Webster-Stratton, C.** (1990). Journal of Clinical Child Psychology Stress: A Potential Disruptor of Parent Perceptions and Family Interactions Stress: A Potential Disruptor of Parent Perceptions and Family Interactions. *Journal of Clinical Child Psychology*, *19*(4), 302–312. <https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1904>
- Wheaton, B.** (1996). The nature of chronic stress. M. Zeidner and N. S. Endler (Eds.), *Handbook of coping: Theory, research, and applications* (pp. 43– 73). New York: Wiley.
- Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P.** (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *35*(2), 251–263. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9082-3>

EKLER

EK-1. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz
 Kadın Erkek
3. Çocuğunuzun doğum tarihi (gün/ay yıl)
4. Çocuğunuzun cinsiyeti nedir?
 Kız Oğlan
5. Çocuğunuzun nesi oluyorsunuz?
 Öz anne
 Koruyucu anne
 Evlat edinen anne
 Üvey anne
 Diğer, lütfen belirtiniz
6. Çocuğunuzun kardeşi var mı?
 Hiç
 Bir
 İki
 Üç veya daha fazla
7. Çocuğunuzun kardeşi varsa doğum sırası nedir?
 Birinci çocuk
 İkinci çocuk
 Üçüncü çocuk
8. Çocuğumun babasıyla;
 Evliyiz ve birlikte yaşıyoruz
 Evliyiz, ayrı yaşıyoruz
 Boşandık
 Diğer, lütfen belirtiniz
9. Evliyseniz;
Ne kadar süredir evlisiniz? yıl ay
Bu kaçınıcı evliliğiniz?
10. Şu an sizin ve ailenizin sağlık durumları nasıl?

	Çok kötü	Kötü	Orta derece	İyi	Çok iyi
Çocuğunuz					
Siz					
Çocuğunuzun babası					

11. Bebeğinizin günlük bakımıyla sizden başka kimler ilgileniyor? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- Eşim
- Anneanne
- Babaanne
- Kreş/Anaokulu
- Arkadaş/Komşu
- Diğer, lütfen belirtiniz

12. Eğitim durumunuz nedir?

- İlköğretim
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek lisans
- Doktora
- Diğer, lütfen belirtiniz

13. Size en uygun seçeneği işaretleyiniz.

- Ev hanımıyım
- Çalışıyorum
- İşsizim
- Emekliyim
- Varsa mesleğiniz,.....

14. Eğer çalışıyorsanız

- Tam zamanlı çalışıyorum
- Yarı zamanlı çalışıyorum
- İşlerimi evden yürütüyorum

15. Evinizin aylık gelir düzeyi

- 2.999 TL`den az
- 3.000 TL- 5.999 TL
- 6.000 TL- 9.999 TL
- 10.000 TL`den fazla

16. Evinizin aylık gelir düzeyini nasıl değerlendirirsiniz?

- Düşük
- Orta seviyede
- İyi seviyede
- Çok iyi seviyede

EK-2. EBEVEYN İÇSEL DÜŞÜNME İŞLEVSELLİĞİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda siz ve çocuğunuz hakkında birtakım ifadeler yer almaktadır. Her maddeyi lütfen dikkatle okuyunuz ve her maddeye ne derecede katılıp katılmadığınızı belirtiniz. Cevaplarınızı maddelerin yanındaki sayıları seçerek gösteriniz. Belirtilen ifadeye tamamen katılıyorsanız 7; hiç katılmıyorsanız 1; ne katılıyor ne katılmıyorsanız ya da kararsızsanız 4 rakamını işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım/Fikrim yok	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Çocuğumun beni sevdiğinden yalnızca o bana gülümsediği zaman emin olurum.							
2. Çocuğumun ne istediğini her zaman bilirim.							
3. Çocuğumun duygu ve davranışlarının altındaki sebepleri anlamak isterim.							
4. Çocuğum yabancıların yanında beni mahcup etmek için ağlar.							
5. Çocuğumun aklından geçenleri tamamıyla okuyabilirim.							
6. Çocuğumun ne düşündüğünü ve hissettiğini çok merak ederim.							
7. Çocuğumun evcilik, doktorculuk ve benzeri oyunlarına aktif bir şekilde katılmakta zorlanırım.							
8. Çocuğumun ne yapacağını her zaman tahmin edebilirim.							
9. Çocuğumun nasıl hissettiğini genellikle merak ederim.							
10. Çocuğum bazen yapmak istediğim şeyden beni alıkoymak için hasta olur.							

11. Çocuğumun yaptıklarını bazen yanlış anlayabiliyorum.							
12. Olaylara çocuğumun gözünden bakmaya çalışırım.							
13. Çocuğum mızızlandığı zaman bunu beni kızdırmak için yapar.							
14. Çocuğuma neyi neden yaptığını her zaman bilirim.							
15. Çocuğumun neden yaramazlık yaptığını anlamaya çalışırım.							
16. Çoğu zaman, çocuğumun davranışları çaba göstersem de anlamayacak kadar karmaşıktır							
17. Çocuğumun davranışlarının sebebini her zaman bilirim.							
18. Çocuğumun ne hissettiğini tahmin etmeye çalışmanın bir işe yaramadığına inanıyorum.							

EK-3. EBEVEYN STRESİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda bebeğinizi büyütürken karşılaşılabileceğiniz zorluklar hakkında cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadenin duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşısındaki 5 aralıklı cetvel üzerindeki ilgili rakamı yuvarlak içine alarak belirtiniz.	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım/Fikrim yok	Biraz Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
19. Çoğu zaman bazı şeylerin üstesinden gelemiyordum hissinde kapılıyorum.	1	2	3	4	5
20. Bebeğimin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için beklemediğim kadar çok şeyden vazgeçtiğimi fark ediyorum.	1	2	3	4	5
21. Annelik görevlerimi yaparken kendimi kapana kısılmış gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
22. Bebek sahibi olduğumdan beri yeni ve değişik şeyler yapamadım.	1	2	3	4	5
23. Bebek sahibi olduğumdan beri severek yaptığım şeyleri artık neredeyse hiç yapamaz hale geldim.	1	2	3	4	5
24. Kendim için yaptığım son alışverişten hiç memnun kalmadım.	1	2	3	4	5
25. Hayatımla ilgili beni rahatsız eden bazı şeyler var.	1	2	3	4	5
26. Çocuk sahibi olmak eşimle olan ilişkimde beklediğimden çok daha fazla soruna yol açtı.	1	2	3	4	5
27. Kendimi yalnız ve hiç arkadaşım yokmuş gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
28. Arkadaşlarımla buluşmaya gittiğimde pek keyif almayacağımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
29. İnsanlara olan ilgim eskiye göre azaldı.	1	2	3	4	5
30. Eskiden zevk aldığım şeylerden artık zevk almıyorum.	1	2	3	4	5
31. Bebeğim beni mutlu edecek şeyleri çok nadiren yapıyor.	1	2	3	4	5

32. Bebeğim için bir şeyler yaptığımda çabalarımın yeteri kadar takdir edilmediği hissine kapılıyorum.	1	2	3	4	5
33. Bebeğim bana beklediğimden daha az gülümsüyor.	1	2	3	4	5
34. Bazen bebeğimin benden hoşlanmadığı ve bana yakın olmak istemediği hissine kapılıyorum.	1	2	3	4	5
35. Bebeğim çok hassastır ve çok kolay huzursuzlanır.	1	2	3	4	5
36. Bebeğim diğer bebekler kadar hızlı öğrenemiyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5
37. Bebeğim diğer bebekler kadar çok gülümsemiyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5
38. Bebeğim beklediğim kadar çok şey yapamıyor.	1	2	3	4	5
39. Bebeğimin yeni şeylere alışması hem zor hem de çok uzun zaman alıyor.	1	2	3	4	5
40. Ben ... (aşağıdaki seçeneklerden birini seçiniz): ☐ Çok iyi bir anneyim ☐ Ortalamadan daha iyi bir anneyim ☐ Ortalama düzeyde bir anneyim ☐ Annelik konusunda biraz sorun yaşayan biriyim ☐ Annelik konusunda iyi değilim					
41. Bebeğim için daha yakın ve sıcak duygular hissetmeyi bekliyordum ve bu beni rahatsız ediyor.	1	2	3	4	5
42. Bazen bebeğim sırf beni kızdırmak için bir şeyler yapıyor gibi.	1	2	3	4	5
43. Bebeğim diğer bebeklere göre daha fazla ağlar ve huysuzlanır.	1	2	3	4	5
44. Bebeğim uyandığında ruh hali genellikle kötüdür.	1	2	3	4	5
45. Bebeğimin huysuz ve kolayca mutsuz olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
46. Ortalama bir bebeğe göre, bebeğim günlük planı bozulduğunda ya da evde bir değişiklik olduğunda buna uyum sağlamakta çok zorlanır.	1	2	3	4	5
47. Hoşlanmadığı bir şey olduğunda bebeğim çok fazla tepki gösteriyor.	1	2	3	4	5
48. Kendisiyle oynandığında bebeğim gülmez veya kıkırdamaz.	1	2	3	4	5

49. Bebeğimin yeme ve uyku düzenini oturtmak beklediğimden çok daha zormuş.	1	2	3	4	5
50. Bebeğime bir şey yaptırmak ya da bir şeyi yapmasını engellemek: ☐ Beklediğimden çok daha zormuş ☐ Beklediğimden biraz daha zormuş ☐ Beklediğim kadar zormuş ☐ Beklediğimden kolaymış ☐ Beklediğimden çok daha kolaymış					
51. Dikkatlice düşünün ve bebeğinizin sizi rahatsız eden davranışlarının yaklaşık ne kadar olduğunu sayın. Bu sayıyı aşağıdaki uygun seçeneği işaretleyerek belirtin. Örneğin, bebeğinizin ağlaması, sizi dinlememesi, çok hareketli olması, kızması, mızızlanması vs. (aşağıdaki seçeneklerden birini seçiniz): ☐ 1-3 ☐ 4-5 ☐ 6-7 ☐ 8-9 ☐ 10'dan fazla					
52. Bebeğimin yaptığı bazı şeyler var ki beni gerçekten çok rahatsız ediyor.	1	2	3	4	5
53. Bebeğimin davranışları beklediğimden çok daha problemlidir.	1	2	3	4	5
54. Bebeğimin diğer bebeklere göre beni çok daha fazla zorluyor.	1	2	3	4	5

EK-4. ORTAK EBEVEYNLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıda bebeğinizi büyütürken eşinizle olan iş birliğiniz hakkında cümleler verilmiştir. Lütfen eşinizle olan ilişkinizi göz önünde bulundurarak bu cümlelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz. Her bir ifadenin duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığınızı karşısındaki 5 aralıklı cetvel üzerindeki ilgili rakamı yuvarlak içine alarak belirtiniz.	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım/Fikrim yok	Biraz Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
55. Eşim bebeğimiz ile yalnız kalmaktan hoşlanır.					
56. Hamilelik döneminde eşim, benim iyi bir anne olabileceğime olan güvenini gösterdi.					
57. Bebeğimizle ilgili bir problem yaşadığımızda, eşimle birlikte iyi bir çözüm bulabiliyoruz.					
58. Eşimle bebeğimiz hakkında oldukça iyi konuşabiliyoruz.					
59. Eşim, bebeğimizin bakımı için gerekirse her zaman fedakârlık yapmaya hazırdır.					
60. Eşimle bebeğimiz hakkında konuşmak beni sevindirir.					
61. Eşim bebeğimize karşı çok ilgilidir.					
62. Eşimle ben çocuğumuzun neyi yapması/neyi yapmaması konusunda aynı fikre sahibiz.					
63. Eşimi bebeğimizle birlikte oynarken gördüğümde, kendimi eşime daha yakın hissederim.					
64. Eşim çocuklarla nasıl ilgilenmesi gerektiğini iyi bilir.					
65. Eşim ve ben iyi bir takımızdır.					
66. Eşim benim iyi bir anne olduğuma inanır.					
67. Eşimin iyi bir baba olduğuna inanırım.					
68. Eşim benim annelik görevimi yapmamı kolaylaştırıyor.					
69. Ben bebeğimizin işaretlerinden ne anlarsam eşim de aynısını anlar.					
70. Eşim ve ben bebeğimizi temelde aynı şekilde tanımlar, anlatırız.					

71. Çocuğumuzun cezalandırılması gerekiyorsa eşim ve ben nasıl ceza verileceği konusunda aynı fikirde oluruz.					
72. Eşimin bebeğimiz için doğru olduğuna inandığı kararlardan memnunum.					
73. Eşim benim iyi bir anne olduğumu söyler.					
74. Eşimle ben bebeğimiz için aynı amaçlara sahibiz.					

EK-5. BECK DEPRESYON ENVANTERİ

Açıklama: Sayın cevaplayıcı aşağıda gruplar halinde cümleler verilmektedir. Öncelikle her gruptaki cümleleri dikkatle okuyarak, BUGÜN DAHİL GEÇEN HAFTA içinde kendinizi nasıl hissettiğinizi en iyi anlatan cümleyi seçiniz. Eğer bir grupta durumunuzu, duygularınızı tarif eden birden fazla cümle varsa her birini daire içine alarak işaretleyiniz.

Sorulara vereceğiniz samimi ve dürüst cevaplar araştırmanın bilimsel niteliği açısından son derece önemlidir. Bilimsel katkı ve yardımlarınız için sonsuz teşekkürler.

- 1- (0) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum.
(1) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum.
(2) Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. Bundan kurtulamıyorum.
(3) O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum.
- 2- (0) Gelecek hakkında umutsuz ve karamsar değilim.
(1) Gelecek hakkında karamsarım.
(2) Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.
(3) Geleceğim hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.
- 3- (0) Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum.
(1) Çevremdeki birçok kişiden daha çok başarısızlıklarım olmuş gibi hissediyorum.
(2) Geçmişime baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğunu görüyorum.
(3) Kendimi tümüyle başarısız bir kişi olarak görüyorum.
- 4- (0) Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum.
(1) Eskiden olduğu gibi her şeyden hoşlanmıyorum.
(2) Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor.
(3) Her şeyden sıkılıyorum.
- 5- (0) Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum.
(1) Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum.
(2) Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum.
(3) Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.
- 6- (0) Bana cezalandırılmışım gibi gelmiyor.
(1) Cezalandırılabilceğimi seziyorum.
(2) Cezalandırılmayı bekliyorum.
(3) Cezalandırıldığımı hissediyorum.
- 7- (0) Kendimden memnunum.
(1) Kendi kendimden pek memnun değilim.
(2) Kendime çok kızıyorum.

- (3) Kendimden nefret ediyorum.
- 8- (0) Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum.
(1) Zayıf yanlarım veya hatalarım için kendi kendimi eleştiririm.
(2) Hatalarımdan dolayı her zaman kendimi kabahatli bulurum.
(3) Her aksilik karşısında kendimi kabahatli bulurum.
- 9- (0) Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.
(1) Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm oluyor, fakat yapmıyorum.
(2) Kendimi öldürmek isterdim.
(3) Fırsatını bulsam kendimi öldürürüm.
- 10- (0) Her zamankinden fazla içimden ağlamak gelmiyor.
(1) Zaman zaman içimden ağlamak geliyor.
(2) Çoğu zaman ağlıyorum.
(3) Eskiden ağlayabilirdim şimdi istesem de ağlayamıyorum.
- 11- (0) Şimdi her zaman olduğumdan sinirli değilim.
(1) Eskisine kıyasla daha kolay kızıyorum.
(2) Şimdi hep sinirliyim.
(3) Bir zamanlar beni sinirlendiren şeyler şimdi hiç sinirlendirmiyor.
- 12- (0) Başkaları ile görüşmek, konuşmak isteğimi kaybetmedim.
(1) Başkaları ile eskisinden daha az konuşmak, görüşmek istiyorum.
(2) Başkaları ile konuşma ve görüşme isteğimi kaybettim.
(3) Hiç kimseyle görüşüp, konuşmak istemiyorum.
- 13- (0) Eskiden olduğu kadar kolay karar verebiliyorum.
(1) Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum.
(2) Karar verirken eskisine kıyasla çok güçlük çekiyorum.
(3) Artık hiç karar veremiyorum.
- 14- (0) Aynada kendime baktığımda bir değişiklik görmüyorum.
(1) Daha yaşlanmışım ve çirkinleşmişim gibi geliyor.
(2) Görünüşümün çok değiştiğini ve daha çirkinleştiğimi hissediyorum.
(3) Kendimi çok çirkin buluyorum.
- 15- (0) Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.
(1) Bir şeyler yapmak için gayret göstermek gerekiyor.
(2) Herhangi bir şeyi yapabilmek için kendimi çok zorlamama gerekiyor.
(3) Hiçbir şey yapamıyorum.
- 16- (0) Her zamanki gibi iyi uyuyabiliyorum.
(1) Eskiden olduğu gibi iyi uyuyamıyorum.
(2) Her zamankinden bir-iki saat daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.

- (3) Her zamankinden çok daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.
- 17- (0) Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum.
(1) Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum.
(2) Yaptığım hemen her şey beni yoruyor.
(3) Kendimi hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.
- 18- (0) İştahım her zamanki gibi
(1) İştahım eskisi kadar iyi değil
(2) İştahım çok azaldı.
(3) Artık hiç iştahım yok.
- 19- (0) Son zamanlarda kilo vermedim.
(1) İki kilodan fazla kilo verdim.
(2) Dört kilodan fazla kilo verdim.
(3) Altı kilodan fazla kilo verdim.
- 20- (0) Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor.
(1) Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendiriyor.
(2) Sağlığım beni endişelendirdiği için başka şeyler düşünmek zorlaşıyor.
(3) Sağlığım hakkında o kadar endişeliyim ki, başka hiçbir şey düşünmüyorum.
- 21- (0) Son zamanlarda cinsel konulara olan ilgimde bir değişme fark etmedim.
(1) Cinsel konularda eskisinden daha az ilgiliyim.
(2) Cinsel konularda şimdi çok daha az ilgiliyim.
(3) Cinsel konulara olan ilgimi tamamen kaybettim.

EK-6. ETİK KURUL ONAYI

Evrak Tarih ve Sayısı: 01.11.2021-73

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARI

Karar Tarihi	14/10/2021	Karar Sayısı	08/02
--------------	------------	--------------	-------

KURUL ÜYELERİ

Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR / Rektör Yardımcısı - Başkan
Prof. Dr. Erol KILIÇ / Güzel Sanatlar Fakültesi-Dekan- Üye
Prof. Dr. Esra AKGÜL / MYO- Müdür- Üye
Prof. Dr. Hasan BACANLI / Eğitim Fakültesi- Üye
Prof. Dr. Mustafa ALTUNDAĞ/ İslami İlimler Fakültesi-Dekan - Üye
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK / Edebiyat Fakültesi - Üye
Prof. Dr. Sefa SAYGILI/ Edebiyat Fakültesi - Üye
Dr. Öğr. Üyesi Eyup Sabri KALA / Hukuk Müşaviri - Raportör

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu 14.10.2021 tarihinde saat 15:00'da toplanmış ve aşağıdaki karar alınmıştır.

KARAR

KARAR NO 2021-08/02 Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Büşra EDİŞ'in "Ebeveyn Zihinselleştirmesinin Ebeveyn Stresi Üzerindeki Etkisi: Ortak Ebeveynliğin Düzenleyici Rolü" isimli araştırmasında kullanacağı anket ve ölçeklerinin etik yönden uygunluğuna,

Toplantıya katılan Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu üyelerinin oy birliği ile karar verildi.

e-izmalıdır

Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR
Başkan

e-izmalıdır

Prof. Dr. Hasan BACANLI
Üye

e-izmalıdır

Prof. Dr. Erol KILIÇ
Üye

e-izmalıdır

Prof. Dr. Sefa SAGILI
Üye

e-izmalıdır

Prof. Dr. Mustafa ALTUNDAĞ
Üye

e-izmalıdır

Prof. Dr. Esra AKGÜL
Üye

e-izmalıdır

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
Üye

Doküman No: E0.FR-201; İlk Yayın Tarihi: 07.03.2019; Revizyon Tarihi: 20.07.2020; Revizyon No: 01; Sayfa: 1 / 1

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.